

UDK 811.163.4'373.7(497.6)

Izvorni naučni rad

Perina VUKŠA NAHOD (Zagreb)

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
pvuksa@ihjj.hr

Bruno NAHOD (Zagreb)

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
bnahod@ihjj.hr

FRAZELOGIJA MJESNOGA GOVORA KOMAZINA

U radu se na temelju terenskoga istraživanja frazeološkoga korpusa mjesnoga govora Komazina u Neretvanskoj dolini prikazuje strukturna i konceptualna analiza frazema. Posebna pozornost usmjerena je na one koncepte koji se odnose na čovjeka (njegovu vanjštinu, osobine, stanje, odnos prema radu, kretanje te međuljudske odnose). U uvodnome dijelu prikazat će se fonološke značajke istraženoga govora.

Ključne riječi: *Komazini, štokavsko narječje, frazeologija, strukturna analiza, konceptualna analiza*

1. Uvod

U Neretvanskoj dolini jugoistočno od Metkovića nalaze se Komazini¹, jedan od zaselaka Vidonja². Stanovništvo je većinom iseljeno, a kako je osta-

¹ Zaselak se katkad naziva i Kraj. Prema predaji, iz Hutova su došla tri brata od kojih se jedan poturčio, postao Komadina i odselio u Mostar, a ostala su dvojica došla na Vidonje. Komazini pak često kažu da su talijanskoga podrijetla. O podrijetlu prezimena dugo se nagađalo. Prema Vidoviću (2005: 19), u turskome postoji particip *komaz* (< *konmaz*) koji bi se mogao izvesti od glagola *konmak* „nastaniti se“. *Komaz* bi onda značilo „koji se ne nastanjuje“. Na aloglotsku osnovu potom se dodao hrvatski sufiks *-in*. Daljnjim pak istraživanjem Vidović (2011b: 22–23) iznosi da su Komazini zapravo Lučići koji su se u popovskim maticama uglavnom bilježili kao Komazini do 1737. godine, a kao Lučići žive i danas u Ravnu. Podrijetlo prezimena može se povezati s apelativom *kumašin* (kum) od kojega je izvedeno prezime Komašina, kako je zabilježeno u dubrovačkim maticama 1781.

² Govor i toponimija Vidonja nalazi se na popisu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske, a više o antroponimiji i toponimiji Vidonja vidi u Vidović (2005, 2011a, 2014).

lo tek nekoliko govornika ovoga mjesnoga govora, tijekom proteklih godina provedeno je istraživanje na tome području. Za rad je ekscerpirana građa s digitalnih snimaka spontanoga govora i iz osmišljenoga frazeološkog upitnika. Ispitanici su bili pok. Nedjeljko Komazin, rođen 1927. i Kata Komazin, rođena godine 1920. Nakon prikaza osnovnih fonoloških značajka mjesnoga govora Komazina u radu će se analizirati struktura³ 300-tinjak prikupljenih i transkribiranih frazema, a provest će se i konceptualna analiza frazema⁴ koji se odnose na čovjeka.

Karta 1. Neretvanska dolina

³ Strukturna se analiza može temeljiti na proučavanju leksičkoga sastava frazema, sintaktički dominantne frazeološke sastavnice i opsega frazema (Fink 2000: 93).

⁴ Kognitivna semantika u središte analiziranja jezičnih pojavnosti stavlja metaforične procese (Fink-Arsovski 2002: 37), a većina frazema nastaje iz metaforizacija te se tako mogu proučavati tzv. koncepti kojima frazemi pripadaju.

2. Iz fonologije govora Komazina

Govor Komazina pripada novoštokavskim ijekavskim govorima; istočnohercegovačko-krajiškomu dijalektu, slivanjsko-zažapskomu govornom tipu. O govorima u međurječju Neretve i Rijeke Dubrovačke pisao je Halilović (1996) koji prema dobivenim podacima razlikuje četiri govorna tipa: istočnohercegovački, slivanjsko-zažapski, dubrovački i pelješki. Prema Haliloviću (isto: 40–41), slivanjsko-zažapski govorni tip⁵ od ostalih se razlikuje većom koncentracijom ikavskih formi, mnoštvom primjera s neizvršenom trećom jotacijom: (djevojka, sjeme), promjenom *-m > -n*, palataliziranim sonantom *l* (*l'*), oblicima *mòjōm/mòjōn sèstri* (jedino na području Slivna), čestim infinitivom bez finalnoga *-ti*. O nekim fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim značajkama zažapskih govora pisao je Vidović u knjizi *Zažapska onomastika* (2014.). Budući da su se stanovnici Komazina u drugoj polovici 19. stoljeća iz Vidonja odselili u Visoku Glavicu, a zatim nakon Drugoga svjetskog rata formirali naselje uz cestu, u njihovu govoru nisu zabilježene neke arhaičnije fonološke crte ovjerene u ostalim govorima zažapskoga tipa.

Vokalski je sustav govora Komazina jednostavan i čini ga pet jedinica (*a, e, i, o, u*) te slogotvorno *r* koji dolaze i u dugim i u kratkim, naglašenim i nenaglašenim slogovima. Nenaglašene duljine nalaze se samo iza naglašenoga sloga. Svaki se vokal može ostvariti na bilo kojemu mjestu u riječi, ispred i iza pojedinih konsonanata, osim uz *r* i *r̄*. Slogotvorno se *r* nalazi u jedinome (*vj̄r̄*), početnome (*bj̄rkovi*), središnjemu (*zav̄r̄šio* pr. r. m. r. jd.) i završnome slogu (*pr̄ègr̄š*).

Odras starohrvatskoga poluglasa /ə/ (< + /ɐ/, + /ɛ/) u svim je položajima, bez obzira na dužinu i kraćinu, vokal /a/: *dān, pās, sǎn, dānas, mǎgla*. Sekvencija **və-* u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prelazi u vokal *u*: *ùnuk, ùtorak, ùzēt, udòvica, Ûskrs*. U skupini **vəs*, nakon vokalizacije, došlo je do metateze: *sǎv* m. r., *svǎ* ž. r. i *svě* sr. r. Katkad premetanje izostaje: *vǎs je mòkar, vǎs ògreben, vǎs zǐd, vǎzdān*. Stari prijedlog **sə* reflektirao se kao *s, sa, su*: *ùndā je išō s nǎmi, sa òba nòkta, obárilo sǔ cǐn*. Protojezični i starojezični silabem /l/ zamijenjen je vokalom /u/: *dǔg, vǔk, spǔž, žǔt*, kao i protojezični nazal /q/: *rǔka, zǔb, mǔž, pǔt*. Protojezični nazal /ɛ/ zamijenjen je vokalom /e/, bez obzira na poziciju u kojoj se nalazi: *jèzik, dēsēt, pétak, pēt, mēso*. Odras protojezičnoga i starojezičnoga jata **ę* (< **ě*) ijekavski je u korijenskim morfemima u naglašenim dugim slogovima (pod silaznim i uzlaznim naglaskom): *crijéva, mijésio* pr. r. m. r. jd., *cvijéce, lijép*, u dugim nenaglašenim slogovima

⁵ Obuhvaća današnje općine Slivno i Zažablje te dio Metkovića na lijevoj obali Neretve s naseljima Glušci i Dubravica koja administrativno pripadaju Gradu Metkoviću.

u D/L/I/G jd. zamjeničko-pridjevske sklonidbe: *ðvĭjen, tĭjĕn, nĭkĭjen, lūdĭjen*, a jekavski u korijanskim morphemima u naglašenim i nenaglašenim kratkim slogovima: *pjĕvā, cvjĕtā* 3. l. jd. prez., *ðbjesio*. Potvrđeni su ikavski refleksi u korijanskim tvorbenim morphemima glagola na dočetu infinitivne osnove i pr. r. svih triju rodova: *dòñt, vĭd't, žĭv't: dònĭo, vĭdila/vĭd'la, žĭvilo/žĭv'lo* te na dočetu priloga: *dòli, gòri*, kao i uobičajeni ekavizmi u korijanskim morphemima: *zĕnica, cĕsta* te u skupu *rĕ: *mrĕža, nĕvremena, rĕzat, vrĕća*. Treba izdvojiti primjer s jekavskim odrazom: *ĭmā i tĭčĭjega mjĕka*.

Zabilježene su rijetke redukcije. Nenaglašeno *i* u zanaglasnome se položaju može ostvariti kao /i/: *òstali u pútu, ĭmali smo*, reducirati kao /i/: *jā san stĭškō sa ðba nōkta kōl'ko sam mōgō, svĕn'li se u jĕdnĕ Òstojĭc Kátĕ, tākō smo vĭd'li pātñĕ pūno* ili pak uopće ne ostvariti: *kad se išlo ũ poļe òrat, nĭt ĭmā račūna, skūvat brūdet*. Početno *o* u prednaglasnome položaju otpada u prilogu *onako* i *ovamo*: *mĕtni nākō kākō san ti rĕkō, dōžĭ bōļĕ vāmo*. Supstitucije vokala također su rijetke. Vokal *o* zamijenjen je vokalom *u* ispred sonanta u prilogu *ũnda*, u pr. trp. ž. r. jd. *betũnĭrāna* i u posuđenici *pũlĭcija* te vokalom *a* u prednaglasnome slogu glagola *apĕrisat* 'operirati'. Vokal *i* prešao je u *e* u prednaglasnome slogu u posuđenici *beciklo*.

Na granici prefiksa i osnove te u domaćim riječima i posuđenicama zabilježeni su vokalski skupovi; **ao**: *prāoslāvnĭ, krāošācā* G mn. 'kravosas', **au**: *Austrāliji* L jd., **auto**, **eo**: *záseoke*, **io**: *gostĭona*, **oe**: *čĕek*.

U govoru Komazina vokalski su skupovi dokinuti stezanjem u brojeva od 11 do 19 (*ae > ē*): *trĭnĕs, devĕtnĕs*, nakon vokalizacije finalnoga *-l > -o* u N jd. imenica: *pòsō, pākō, zāva* (*ao > ā*), *sòkō* (*oo > ō*), u pr. r. m. r. jd.: *dòšō, išō, mōgō, mórō, prĕgledō, zóvnō* ili umetanjem konsonanta *v* u pr. r. m. r. jd.: *čũvo, ĭzuvo, ũjevo* te u pridjevima: *dĕbevo, vĕsevo*.

Zabilježena je i promjena sekvenicije *ra > re* u riječima *rebac* i *resti*: *rĕbac, rĕste*, ali *krāst*. Leksem *grob* u govoru Komazina potvrđen je kao *grĕb*, ali je ipak *grōbĕ*.

Odras primarne i sekundarne jotacije konsonantskih skupova */stĭ/, */ski/ rezultirao je skupom /št/: *gòdište, gũšter, štāp*. Odras jotacije u protojezičnim skupovima */zgĭ/ i */zdĭ/ te u starohrvatskim /zgaj/ i /zdaj/ je /žd/: *mōždāni, žvĭždat*.

Fonem *h* pojavljuje se tek sporadično: *Mālĭ Hũm, Hũtovo blāto*, a većinom izostaje ili se zamjenjuje fonemima *v, j, s, k*. Gubi se u inicijalnome položaju ispred vokala: *òdā ko mùva bez glāvĕ* i ispred konsonanata: *dòbĭo je sũvĕ ránĕ*, u intervokalnome položaju: *tō je ĭúovo māslo* te u dočetnome položaju: *ũvĕr glāvĕ, tō mi je nāvĕr jĕzika*. U intervokalnome položaju iza *u* fonem *h* prelazi u *v*: *sũvo mi je gũlo, dòbĭo je sũvĕ ránĕ, ĭmā bũmbāk u ũvu, napĩvō se ko mjĕšina, nĕmōj prāvĭt od mùvĕ slōna, ũbio dvĭje mùve jĕdnĭjen ũdārcem*,

skūpili se ko mūve na góvno, kao i u dočetnome položaju, analogno prema kosim padežima: *sūv je ko džvo*, *sūv ko bárut*. U intervokalnome položaju *h* se zamjenjuje fonemom *j*: *odmòrit ću se kad òdēn svētōm Mijòvilu* te fonemom *k*: *imāli smo jēdan špàker*. U završnome položaju, nakon gubitka *h*, analoški prema kosim padežima, pojavljuje se *s*: *tvŕd je ko òras*. Katkad se mogu čuti i dvostruki ostvaraji: *kūhat/kūvat*, *hòću/òću*.

Fonem *f* javlja se kao rezultat promjene *hv* u *f*: *Bògu fàla i slava* te u posuđenicama: *smŕdī ko Čifut*, *fālī mu dūga nà bačvi*, *frěško*. Strano ž zamjenjuje se sa ž: *žěp*, *žigerica*.

U govoru su zabilježeni bezvučni prednjotvrdonepčani spirant *s* i zvučni prednjotvrdonepčani spirant *ž*, rezultati treće jotacije koja zahvaća skupine **sě*, **zě*, **dě*, **tě*: *tī ćeš to òšetit na svòjōj kòži*, *lěti je nājbòlje u òsenu*⁶, *òn òće jēdnōn gūzicom na dvije stòlice sēdit*, *svě je izela*, *nàšō si cŕkvu žě ćeš Bòga mòlit*, *ùcerat strā ū kosti*. Ipak, katkad su zabilježene dvostrukosti: *ŭžě lěč s kokòšima/ìdē lěč s kokòšima* te samo *kòžjī* i *zēnica*⁷. U primjerima *šūtra* i *prěksūtra* vidljiv je refleks skupa *sj-*, ne *s-*.

Delabijalizacija *m > n* provodi se u nepromjenjivim riječima: *imāli smo òsan krěvētā*, a najčešće u gramatičkim morfemima u kojima je i najnestalnija. Tako *m* prelazi u *n* u **1. l. jd. prezenta**: *pòznān ga ko očēnāš*, *odmòri ću se kad òdēn svētōm Īvanu*, *rādīn zà brokve*, u **I jd. imenica**: *mīslīš gūz'con*, a ne *glávōn*, *némā nī kròva nad glávōn*, *òstō je bez kròva nad glávōn*, *òn je jēdnōn nògōn u gròbu*, u **I jd. brojeva**: *òn òće jēdnōn gūzicom nà dvije stòlice sēdit*, *ùbio dvije mūve jēdnījen ùdārcem*, u **I jd. zamjenica**: *gīra bi bjěžala pred tījēn būzon*, *sa òvjēn Tòmmōm*. No u istim se kategorijama i čuva, primjerice u **1. l. jd. prezenta**: *ùndā ja kārēm mētn'te òžege ū vatre*, *imām ràkije*, u **I jd. imenica**: *rādī i pétkom i svétkom*, *òn òće jēdnōn gūzicom nà dvije stòlice sēdit*, *ne vrijēdī kòlko cŕno pod nòktom*, *glávōm kròz zīd*, *òpālen je mòkrōm čàrapom po glāvi*, *kŕsti ću se lijěvōm rúkōm*. Također, *m* ostaje nepromijenjeno u **D jd. zamjenica**: *znā òn svōm pétku pòs* te u **I jd. pridjeva**: *kŕsti ću se lijěvōm rúkōm*, *nē rādī pod mīlīm Bògom nīšta*.

Dočetno *-l* dalo je *-o* na dočetku imenica: *cípō* 'cipal', *kòtō*, *pàkō*, *pòsō*, na dočetku unutrašnjega sloga u **G jd. imenica**: *kóca*, *stóca*, na dočetku pr. r. m. r. jd. *dīgō*, *lěgō*, *òbrō*, *òstō*, *posáadio*, pri čemu može doći do umetanja hijatskoga konsonanta *v*: *čūvo*, *izuvo*, *pòževo*, *ùjevo*, na dočetku pridjeva s umetanjem hijatskoga konsonanta *v*: *děbevo*, *věsevo*. Nekoliko je primjera s očuvanim dočetnim *-l*: *ból*, *pīžul* 'kameni prag ili klupa', *kīsel*.

⁶ Psl. *sěнь 'umbra, hlad'.

⁷ Halilović (1996: 121) bilježi *kòži* (*ž < *zβj*), a Vidović (2011a: 27) *kòži* (*ž < *zβj*) i *žēnica* (*ž < *zě*), no u govoru Komazina takvi se primjeri više ne ostvaruju.

U nekim je primjerima zabilježena delateralizacija $l > j$: *plăčē ko jûtā gúja*, *ù Blatu se pêlo vřšve za lõvlēne rìbē*: *i cípola i jègújē i brēna*, *imā pùno pòsla na zēmji*.

Protetsko *j* zabilježeno je samo u prilogu *opet*: *jòpēt*, no može se čuti i *òpēt*. Analogijom prema glagolu *spuzati* pojavljuje se spirant *s* u riječi *spûž*.

Potvrđen je i rotacizam, tj. prijelaz $ž > r$ u prezentu glagola *mòc*: *nè mere ùtēc iz tē kòžē*, *nè mereš ga ùvatit ni zà glāvu ni zà rēp*, *kázat: ma kârē*, *jěl to moguće*, *kârēn*, *jâ ču tō sprāv't* uz dubletni oblik *kâžēm*, *zâšto mī nè bi kùvali*.

Sekundarno *n* pojavljuje u finalnoj poziciji kod priloga *dóklēn*, *òklēn* i u imenici *prànžed*.

Zabilježeno je pojednostavnjivanje konsonantskih skupova: **dn** > **n**: *pănē* 3. l. jd. prez., **kč** > **č**: *drùčijē*, **ké** > **é**: *ćér*, **kr** > **k**: *kùmpīr*, **pč** > **č**: *čēla*, **ps** > **s**: *sijū* 3. l. mn. prez., *sòvka*, **pš** > **š**: *šén'ca*, **pt** > **t**: *tice*, **sl** > **s**: *blagosòvit*, **stn** > **sn**: *másna*, a prema tome i *másan*, **sv** > **s**: *sřbī* 3. l. jd. prez., **tstv** > **stv**: *bogástvo*, **tk** > **k**: *kò*, **tkl** > **kl**: *òklēn* (*òtklēn* < *òdklēn* < *òdaklēn*), **vr** > **r**: *rēbac*. Iz finalnih konsonantskih skupova gubi se konsonant *t*: *bácio je kòs prēd nās*, *znā òn svòm pétku pòs*, *sād je òn mīlòs Bòžjā*.

Zamjenjivanje konsonanata u konsonantskim skupovima zabilježeno je u: **mn** > **vn**: *gúvno*, **mt** > **nt**: *pāntila*, *ùpāntila* pr. r. ž. r. jd., **svr** > **švr**: *švrāka*, **gn** > **gñ**: *ghój*, *ghízdo*, **čn** > **čm**: *pòčmēmo* 1. l. mn. prez. Asimilacija ispred palatala provodi se redovito; **s** > **š**: *š níme*, *š nómen*, *osúšit*, **z** > **ž**: *iž žēpa*. Protojezični skup *čr prešao je u *cr*: *cřn*, *cřv*, *cřven*.

U govoru Komazina⁸ ovjeren je tipični novoštokavski naglasni sustav: „, , , , i zanaglasna duljina ̄. Svaki vokal, kao i silabem *r*, može biti nosite-ljem svakoga od četiriju naglasaka i zanaglasne duljine. Kratkosilazni naglasak ostvaruje se u jednosložnim riječima: *bòb*, *brät*, *släb* te na prvome slogu dvo-složnih i višesložnih riječi: *bjěčve* 'čarape', *năčve* 'drvena posuda za miješanja kruha', *věčē*; *fāmīla* 'obitelj', *plūgovi*, *čätría* 'cisterna za prikupljanje kišnice'. Iznimno se pojavljuje na nepočetnome slogu: *połoprìvreda*, *petromäks svijéca*. Dugosilazni se naglasak ostvaruje u jednosložnim riječima: *spûž*, *štâp*, *vrâg*, na početnome slogu dvosložnih riječi: *kârem* 1. l. jd. prez., *péli* pr. r. m. r. mn., *vâmo* te na početnome slogu višesložnih riječi: *kôgula* 'džezva', *mālījēm* I mn., *prīčāmo* 1. l. mn. prez. Kratkouzlazni naglasak ostvaruje se na početnome slogu dvosložnih riječi: *dòšla* pr. r. ž. r. jd., *glěžhá* G jd., *vòda*, na početnome slogu višesložnih riječi: *iskrīžā* 3. l. jd. prez., *kòs'la* pr. r. ž. r. mn., *nòs'lo* pr. r. sr. r. jd., *tèrluki* 'kratke pletene čarape' te u središnjemu slogu višesložnih riječi:

⁸ O naglasnome sustavu Dobranja i Vidonja vidi Vidović (2005, 2013, 2014), a o imenicama *o*-osnova muškoga roda u govoru Komazina više u Vukša Nahod (2013).

drvènače, *maškàdūr* 'kuhinjski zidni drveni ormarić s gustom žičanom mrežom na vratima', *pulòver*. Dugouzlazni naglasak zabilježen je na početnome slogu dvosložnih riječi: *jáka*, *sátī* G mn., *tráva*, na početnome slogu višesložnih riječi: *bácila* pr. r. ž. r. jd., *rúbac*, *závisi* te na središnjemu slogu višesložnih riječi: *centrále*, *iscijédio* pr. r. m. r. jd., *mjesécu* L jd.

Zanaglasne se duljine dobro čuvaju u prezentu (1. l. jd. i 3. l. jd.): *ìmān*, *kārēn*; *kòpā*, *iskrīžā*, u pr. r. m. r. jd. *nàšō*, *prīčō*, u G mn. m., ž. i sr. r.: *blāvōrā*, *kónā*, *vojnīkā*; *barákā*, *līsākā*, *zmījā*; *krīlā*, *pōlā*, *přskāñā*, u I jd. ž. r. *e*-vrste *nògōn*, *sáčurōn*, *vòdōn*, u određenome liku pridjeva m., ž. i sr. r.: *stārī*; *ùskā*; *mālō*, u komparativu m., ž. i sr. r.: *děblī*; *māñā*; *tāñē* itd.

Zabilježeno je i preskakanje (neoslabljeni pomak naglaska): *dúžan je dō Boga*, *dúžan je ì Bogu ì vrāgu*, *òbjesi ti tō mǎčku ò rēp*, *đīgō je nōs pōd oblake*, *nàbījā mi nā nōs*, *tū je ì Bōg rēkō lāku nōc* i prenošenje (oslabljeni pomak naglaska): *ùbi ću bōga ù tebi*, *zà dlaku*, *slāžū se ko mǎčka ì miš*.

3. O frazemima

Iako se početcima hrvatske frazeologije smatraju osamdesete godine prošloga stoljeća, razvidno je da je ta jezikoslovna disciplina potaknula mnogo istraživanja i analize te u posljednje vrijeme svjedočimo mnogobrojnim radovima i rječnicima posvećenima frazeološkoj tematici. Budući da su sam razvoj frazeologije, njezino razdvajanje od leksikografije, kao i bitni svjetski predstavnici dosad iscrpno predstavljeni u različitim radovima, prije same analize izdvojit ćemo samo nezaobilazne definicije frazema kojima se utirao put hrvatskoj frazeologiji.

Matešić (1982: VI) donosi da su relevantna obilježja frazema reproduciranje (frazem se pojavljuje u gotovu obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom uporabom), formalno ustrojstvo (frazem je neraščlanjiv skup riječi od kojih su najmanje dvije riječi punoznačne), idiomatičnost (semantička pretvorba najmanje jednoga člana toga čvrstog skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbroju značenja njihovih članova), uklapanje u kontekst (frazem se u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitoga teksta).

Za Menac (1994: 161) frazem je veza riječi koja se ne stvara u govornome procesu nego se reproducira u gotovu obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica, značenje se obično ne izvodi iz značenja sastavnica, jer one, ili barem neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu i uklapaju se u rečenicu kao njezin sastavni dio. Usto ističe kako su bitne značajke frazema upravo metaforičnost, neprobojnost, emocionalnost, nacionalni karakter te nepredivost na strani jezik.

Prema Fink-Arsovski (2002: 6), supostojanje najmanje dviju sastavnica, bez obzira na to je li riječ o dvjema punoznačnicama ili kombinaciji punoznačnice i nepunoznačnice, jedno je od osnovnih obilježja frazema. Tomu pridodaje cjelovitost, čvrstu strukturu, ustaljenost i reproduktivnost frazema, ekspresivnost i konotativno značenje.

4. Strukturna analiza

U ovome je radu za donju granicu frazema⁹ postavljena fonetska riječ, a za gornju frazemska rečenica. To je u skladu s praksom u većini frazeoloških radova u kojima se, s obzirom na strukturu, frazemi dijele na tri tipa: fonetsku riječ, svezu riječi i rečenicu. U velikome broju prikupljenih frazema struktura je čvrsta i nisu zabilježene nikakve varijacije.

4.1. Fonetska riječ

Fonetsku riječ čini jedna punoznačnica i jedna ili više nepunoznačnica, a autosemantična riječ s drugim dijelom ostvaruje jednu naglasnu cjelinu. U korpusu nalazimo samo dva primjera i to sa strukturom *veznik + imenica*: **i Amen** = i gotovo: *I Amen! te prijedlog + imenica*: **za dlaku** = za malo [izbjеći što]: *Zà dlaku*.

4.2. Sveza riječi

Svezu riječi čine dvije punoznačne riječi ili više njih uz koje mogu stajati nepunoznačne riječi. Razlikujemo bezvezničke, neovisne i ovisne sveze.

4.2.1. Bezvezničke sveze

Bezveznička sveza spoj je dviju samostalnih riječi koje pripadaju istoj vrsti riječi. U korpusu je potvrđen samo jedan primjer: **guja ljutica** = zao čovjek: *Ōn je gúja lùtica*.

⁹ U *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1982.) Matešić drži da je donja granica frazema sveza dviju punoznačnih riječi. Šest godina poslije u *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* uključuje čvrste prijedložne izraze, tzv. minimalne frazeme koji su kombinacija jedne punoznačnice s nepunoznačnicama. Prema njegovu mišljenju takvi su frazemi dio šire frazeologije. Fink (2000) pak takve frazeme smatra dijelom uže frazeologije jer su u njima komponente ili djelomično ili potpuno desamentizirane, neki od njih nisu razumljivi bez tumačenja, a katkad sadržavaju komponente koje se ne upotrebljavaju ili se vrlo rijetko rabe izvan frazeologije. Menac (2007: 18) fonetske riječi (vezu jedne naglašene, samostalne riječi i jedne nenaglašene, nesamostalne riječi) također smatra frazemima.

4.2.2. Neovisne sveze

Neovisnu svezu čine dvije samostalne riječi koje pripadaju istoj vrsti riječi, a mogu biti spojene sastavnim veznicima *i*, *pa*, *te*, *ni*, *niti* ili rastavnim veznikom *ili*.

4.2.2.1 (Veznik) imenica + veznik + imenica

bog i batina = apsolutni gospodar, autoritet: *Ôn je bôg i bàtina*.

{i}¹⁰ **petkom i svetkom** = stalno, uvijek, svaki dan: *Râdî i pétkom i svétkom*.

i jare i pare = i jedno, i drugo, sve: *Ti bi ràda ì jare ì pare. Ti bi ràdo ì jare ì pare*.

4.2.2.2. (Zamjenica) + imenica + veznik + imenica

{sama} **kos i koža** = jako mršav: *Sâmā kôs i kôža. Ôn je kôs i kôža*.

4.2.3. Ovisne sveze

Ovisna je sveza spoj dviju punoznačnih riječi ili više njih, a raščlanjuje se prema glavnoj riječi koja određuje oblik ostalih sastavnica frazema. Prema tome, ovisne se sveze s obzirom na glavnu riječ dijele na imeničke, glagolske, pridjevske, zamjениčke, priložne, brojne¹¹. U prikupljenome su korpusu najbrojniji glagolski, zatim imenički frazemi te pridjevski frazemi.

4.2.3.1. Imeničke sveze

U imeničkim frazemima zabilježena su četiri strukturna tipa: *pridjev + imenica*, koji je najbrojniji, *prijedlog + pridjev + imenica*, *imenica + imenica* i *imenica + pridjev + imenica*.

4.2.3.1.1. Pridjev + imenica

andeo Božji = jako dobar čovjek: *Tî si prâvî ân'zeo Bòžjî*.

prava baba = osoba koja mnogo brblja, ogovara: *Ôn je prâvâ bàba*.

mirna Bosna = gotovo, riješeno: *Mîrna Bòsna*.

čoeče Božji = /obraćanje muškarcu (s prijekom i kritikom)/: *Čòeče Bòžjî!*

stara kljusina = starac koji se pravi mladim: *Stârā kļūsina*.

¹⁰ U vitičastim zagrada { } nalazi se neobavezni, izostavljivi dio frazema.

¹¹ Fink-Arsovski (2002: 9) navodi i malobrojnije skupine neodređeno-količinskih, modalnih i uzvičnih frazema.

muke Isusove = najveće muke, poteškoće: *Mùkē ti Īsusove*.

stari mačak = lukav, iskusan čovjek: *Stārī máčak*.

sumljivi Toma = čovjek koji nikomu ne vjeruje: *Ōn je sùmljivī Tōma*.

4.2.3.1.1.1. Prijedlog + pridjev + imenica

od mali noga = od djetinjstva: *Tàkī je od mālī nógā*.

Najbrojniji su frazemi u kojima je glavna riječ imenica koja određuje oblik pridjeva kao ovisne riječi. Imenica i pridjev najčešće stoje u nominativu, a imenica je na drugome mjestu: *prava baba*, *stari mačak*, *sumljivi Toma*. Zabilježen je i frazem strukture *prijedlog + pridjev + imenica*, u kojemu se imenica upotrebljava samo u jednome padežu, genitivu množine: *od mali noga*.

4.2.3.1.2. Imenica + imenica

bog bogova = odlično: *Tô je bôg bôgōvā!*

brat bratu = iskreno govoreći: *Brāt brātu*.

4.2.3.1.3. Imenica + pridjev + imenica

dota svete Ane = mnogo novca: *Nè bi ti dòtekla ni dōta svētē Ānē*.

U frazemima s dvije imenične sastavnice prva je imenica uvijek u nominativu, a ovisna u kosome padežu.

4.2.3.2. Glagolske sveze

Najbrojnija su skupina sa strukturom sveze riječi glagolski frazemi. U ekscerpiranoj građi razlikujemo jedanaest strukturnih tipova, a najčešći je *prijelazni glagol + imenica u akuzativu*.

4.2.3.2.1. Prijelazni glagol + imenica u akuzativu

omastit bradu = napiti se, najesti se: *Svākī pūt bi omástio brádu*.

objesit brčine = namrgoditi se, ozlovoljiti se: *Ōbjesio bṛčine*.

omastit brk = dobro se najesti, okoristiti se: *Omástio je bṛk*.

izgubit busulu (busolu)¹² = izgubiti orijentaciju, ne snalaziti se: *Izgùbio si būsulu*. *Ōvī je izgùbio būsulu*.

dat glavu = biti potpuno siguran u što: *Jâ bi dāo glâvu da jēs*.

¹² *Busula* – kompas.

proć Golgotu = preživjeti teške trenutke: *Ōn je pròšō Gòlgotu.*
skvasit grlo = malo popiti: *Skvāsi gřlo.*
začepit gubicu = ušutjeti: *Začēpi gùbicu.*
skrati jezičinu = manje govori, prestani brbljati: *Skrāti jèz'činu.*
začepit labrnju = ušutjeti: *Začēpi tû lăbrńu.*
okrenit leđa komu = izdati koga, iznevjeriti koga: *Okrénō mi je léž'a.*
platit misu komu = biti zahvalan, odužiti se komu: *Plāti ću ti mīsu, sāmō ušūti.*

4.2.3.2.2. Glagol + imenica u instrumentalu

zavrtiti mozgom komu = zaludjeti koga: *Zavřt'la mu je mōzgom.*

4.2.3.2.3. Glagol + prijedlog + imenica u kosome padežu

radit za brokve = raditi bez plaće ili za sasvim malu plaću: *Rādīn zà brokve.*
utuvit u glavu {što} = zapamtiti što, umisliti što: *Utívi tō ũ glāvu. Utívio ũ glāvu.*
ugrist se za jezik = naglo prestati govoriti, požaliti zbog izgovorenoga: *Ŭgrīzō sam se za jèzik.*
pljunit u lice komu = ponižavati, otvoreno vrijeđati koga: *Plūni ću ti u líce.*
skresati u lice komu što = reći otvoreno, iskreno komu što: *Skrèsat ću ti svē u líce.*
dobit po nosu = dobiti batine, biti kažnjen: *Dòbi ćeš po nòsu.*
vuć za nos koga = lagati komu, varati koga: *Štā me víčeš zā nōs.*

4.2.3.2.4. Glagol + imenica + prijedlog + imenica

otić Bogu za kurira = umrijeti: *Ōtišō je Bōgu za kuríra.*
skinit brigu s glave = riješiti se briga, problema: *Skīnō brīgu s glāvē.*
imat bumbak u uvu = imati začepljene uši, ne čuti dobro: *Īmā būmbāk ũ uvu.*
ić nebu pod oblake = umisliti se: *Ŭvāj ĭdē nēbu pōd oblake.*
učerat sra u kosti komu = prestrašiti koga: *Ŭćerat strā ũ kōsti.*

4.2.3.2.5. Glagol + zamjenica + prijedlog + imenica

govorit sebi u brk = nerazumljivo govoriti: *Gòvorī sēbi u břk.*

4.2.3.2.6. Glagol + prijedlog + pridjev + imenica

živit na tuđoj grbači = biti financijski ovisan o *kome*: *Làko ti je žívt na tùžōj gřbači.*

bit u čijoj koži = naći se u *čijemu* (obično neugodnome) položaju: *Nè bi ti jâ làko bìo u tvòjōj kōži.*

4.2.3.2.7. Glagol + prijedlog + zamjenica + imenica

ošetit na svojoj koži što = osobno osjetiti *što*, doživjeti *što*: *Tĩ ćeš tô ôšetit na svòjōj kōži.*

stat na svoje noge = osamostaliti se: *Nèka stānē na svòje nōge.*

4.2.3.2.8. Glagol + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

ostat bez krova nad glavon = ostati bez mjesta za stanovanje: *Òstō je bez krōva nad glāvōn.*

4.2.3.2.9. Glagol + pridjev + imenica

otić svetom Mijovilu = umrijeti: *Odmòri ću se kad òdēn svētōm Mijòvilu.*

izvuć živu glavu = jedva se spasiti: *Dòbro sam izvūkō živū glāvu.*

4.2.3.2.10. Glagol + prilog

živit bogovski = jako dobro živjeti: *Žívĩ bògovskĩ.*

4.2.3.2.11. Glagol + prilog + prijedlog + imenica

ne vidit dalje od nosa = ograničeno zaključivati, slabo prihvaćati, biti prigup: *Nè vidĩ dālĕ òd nosa.*

4.2.3.3. Pridjevske sveze

U govoru Komazina pojavljuju se dvije strukture pridjevske sveze riječi *prijdev + prijedlog + imenica* te *prijdev + veznik + imenica + veznik + imenica*. U svim je primjerima imenica potvrđena u kosome padežu.

4.2.3.3.1. Pridjev + prijedlog + imenica

dužan do Boga = prezadužen, dužan svima: *Dúžan je dō Boga.*

4.2.3.3.2. Pridjev + veznik + imenica + veznik + imenica

dužan i Bogu i Gospi = prezadužen, dužan svima: *Dúžan je ì Bogu i Góspi.*

dužan i Bogu i vragu = dužan svima: *Dúžan je ì Bogu ì vrāgu.*

4.2.3.4. Poredbeni frazem

S obzirom na polazište poredbe potvrđeni su glagolski, pridjevski, imenički, priložni tipovi trodijelne strukture A + B + C te nulti tip dvodijelne strukture B + C, u kojemu je izostavljen dio koji se uspoređuje. Funkcija C-dijela u poredbenim frazemima jest u snažnome potenciranju značenja A-dijela te se uz pomoć slike osobito naglašava osobina koja se spominje u A-dijelu (Fink-Arsovski 2002: 29).

4.2.3.4.1. Glagolski tip

Unutar ovoga tipa razlikujemo čak deset strukturnih podtipova, među kojima je najzastupljeniji *glagol + poredbeni veznik + imenica*.

4.2.3.4.1.1. Glagol + poredbeni veznik + imenica

žugat¹³ ko babetina = stalno prigovarati: *Žùgāš ko babètina.*

kopat (rolat)¹⁴ ko crv = biti jako vrijedan, neprekidno raditi: *Kòpā ko cřv. Rôlā ko cřv.*

smrdit ko Čifut = jako smrdjeti: *Smřđī ko Čīfut.*

smrdit ko čimavica = jako smrdjeti: *Smřđī ko čīmavica.*

usrat se ko grlica = preplašiti se: *Ūsrō se ko gřlica.*

derat se (revat) ko jarac = jako se derati, jako vikati: *Děřē se ko jārāc. Rěve ko jārāc.*

prebit ko kobilu koga = jako istući koga: *Prěbi ću te ko kòbilu.*

očerupat koga ko kokoš = pokrasti, prevariti koga: *Očerùpat ću te ko kòkōš.*

kreat ko konj = jako se umoriti: *Krěpō san ko kōñ.*

radit ko konj = naporno raditi: *Rādī ko kōñ.*

¹³ Žugat – prigovarati.

¹⁴ Oblim zagrađama () obuhvaćeni su leksemi koji mogu zamijeniti lekseme ispred zagrađa.

ležat ko krava = lijeno ležati, izležavati se: *Lèžī ko kràva*.

ležat ko magare = ništa ne raditi, izležavati se: *Lèžī ko màgare*.

revat ko magare = jako plakati: *Rève ko màgare*.

napuvat se ko mješina = umisliti se: *Napúvō se ko mjěš'na*.

predikat ko pop = lijepo govoriti: *Predikā ko pōp*.

ukipit se ko svetac = ukočiti se, ostati nepomičan: *Ukípīo se ko svétac*.

4.2.3.4.1.2. Glagol + poredbeni veznik + imenica + imenica

stoji ko kravi samar komu što = loše stoji, uopće ne pristaje *komu što*: *Stòjī ti ko kràvi sàmār*.

4.2.3.4.1.3. Glagol + poredbeni veznik + imenica + veznik + imenica

slagat se ko brat i sestra = dobro se slagati: *Slāžū se ko brāt i sèstra*.

slagat se ko mačka i miš = ne slagati se: *Slāžū se ko mǎčka i miš*.

4.2.3.4.1.4. Glagol + poredbeni veznik + imenica + prijedlog + imenica

sunčat se ko gušterica na suncu = uživati u sunčanju: *Sûnčā se ko gûšterica nà sūncu*.

skupit se ko muve na govno = naglo se i brzo skupiti: *Skûp'li se ko mùve na góvno*.

bježat ko vrag od tamjana (krsta) = izbjegavati *koga/što*: *Bjèžī ko vrâg od tàmjana*. *Bjèžī ko vrâg od křsta*.

4.2.3.4.1.5. Glagol + poredbeni veznik + pridjev + imenica

spavat ko malo dijete = mirno, duboko i čvrsto spavati: *Spâvā ko mālō dijéte*.

plakat ko ljuta (juta) guja = jako plakati: *Plăčē ko ļūtā gúja*. *Plăčē ko jūtā gúja*.

vuć se ko prebijena mačka = hodati polako, bezvoljno: *Vúčē se ko prebijenā mǎčka*.

bit ko drvena Marija = biti nepomičan, ukočen: *Ko dǎvenā Mǎrija*.

4.2.3.4.1.6. Glagol + poredbeni veznik + prijedlog + imenica

govorit ko iz badnja = imati dubok glas: *Gòvorī ko iz bàdnja*.

ide komu ko po loju = dobro ide *komu*: *Ĭžē mu ko po lòju*.

nametnit ko na magarca što = natovariti *što*: *Nàmetnō tô ko na màgārca*.

4.2.3.4.1.7. Glagol + poredbeni veznik + broj + imenica

živit ko dva goluba = skladno živjeti: *Živē ko dvâ gōlūba*.

4.2.3.4.1.8. Glagol + imenica + poredbeni veznik + imenica + imenica

imat jezičinu ko krava repinu = biti brbljav: *Īmāš jèzičinu ko krāva rēpinu*.

imat jezik ko krava rep = biti brbljav: *Īmāš jèzik ko krāva rēp*.

4.2.3.4.1.9. Glagol + imenica + poredbeni veznik + imenica

imat para ko škalje¹⁵ = imati mnogo novca: *Īmā pârā ko škālē*.

4.2.3.4.1.10. Glagol + prijedlog + imenica + poredbeni veznik + imenica

zavuē se pod kožu ko krpelj komu = ulizivat se komu, mučiti koga: *Zāvūkō mi se pòd kožu ko k'pēl*.

4.2.3.4.2. Pridjevski tip

Pridjevski je tip, uz glagolski, najbrojniji u ovome korpusu, a među njegova četiri podtipa najčešći je *pridjev + poredbeni veznik + imenica*.

4.2.3.4.2.1. Pridjev + poredbeni veznik + imenica

siguran ko banka = siguran, pouzdan: *Sīgūran ko bánka*.

suv ko barut = potpuno suh: *Sūv ko bārut*.

star ko Biblija = jako star: *Stār ko Biblija*.

jak ko bik = izrazito jak: *Jāk ko bīk*.

škrt ko Bračanin = jako škrt: *Škřt ko Bráčanin*.

miran ko buba = jako miran, tih: *Sād je mīran ko būba*.

zdrav ko cekin = potpuno zdrav: *Zdrāv ko cēkīn*.

vrijedan ko crv = jako vrijedan: *Vrijēdan je ko cřv*.

tanko ko ćat¹⁶ = jako tanko: *Tānko je ko ćāt*.

suv ko drvo = jako mršav: *Sūv je ko dřvo*. *Súva je ko dřvo*.

dosadan ko čimavica = jako dosadan: *Dōsādān si ko čīmavica*.

lijepa ko golubica = jako lijepa: *Lijēpā je ko golūbica*.

¹⁵ *Škalja* – šljunak.

¹⁶ *Ćat* – cigaretni papir.

pijan ko guzica = jako pijan: *Pìjan ko gùzica*.
pravedan ko Isus = potpuno pravedan: *Prävedan je ko Ìsus*.
glup ko kenjac = jako glup: *Glûp ko kénac*.
jak ko konj = izrazito jak: *Jâk ko kòñ*.
glup ko konj = jako glup: *Glûp ko kòñ*.
glupa ko koza = jako glupa: *Glûp je ko kòza*.
glupa ko krava = jako glupa: *Glûp ko kräva*.
lijen ko krava = jako lijén: *Lijén je ko kräva*.
spretan ko mačak = jako spretan: *Sprètan ko máčak*.
tvrdoglav ko mazga = jako tvrdoglav: *Tvřdòglav je ko màzga*.
pokvaren ko mućak = pokvaren, zao: *Pòkvären je ko múćak*.
tvrd ko oras = čvrst u svojim stavovima: *Tvřđ je ko òras*.
pogan ko vrag = jako zločest: *Pògan si ko vrâg*.

4.2.3.4.2.2. Pridjev + poredbeni veznik + pridjev + imenica

siromašan ko crkveni miš = jako siromašan: *Siròmašan je ko cřkvenī mīš*.
star ko Matuzalov kenjac = jako star: *Stâr si ko Matùzalov kénac*.
slijep ko slijepi miš = ništa ne vidjeti, ne razumjeti: *Slijêp ko slijêpī mīš*.
dobar ko sveti Ante = jako dobar: *Dòbar je ko svêti Ánte*.
suv ko smokva = jako mršav: *Sûv ko smòkva*.

4.2.3.4.2.3. Pridjev + poredbeni veznik + imenica + imenica

lijepa ko Djevica Marija = jako lijepa: *Lijépa je ko Djèvetica Màrija*.

4.2.3.4.2.4. Pridjev + poredbeni veznik + pridjev

gladan ko isparan = jako gladan: *Gládan je ko ìspārān*.

4.2.3.4.3. Priložni tip

4.2.3.4.3.1. Prilog + poredbeni veznik + imenica u lokativu

čisto ko u apoteki = sasvim čisto: *Čisto ko u apotéki*.
čisto ko u crkvi = sasvim čisto: *Čisto ko ù cřkvi*.

4.2.3.4.4 .Nulti tip

4.2.3.4.4.1. Poredbeni veznik + prijedlog + imenica + glagolski pridjev

ko od brda odvaljen = jak, krupan, kršan: *Ko òd br̥da òdvālen.*

4.2.3.4.4.2. Poredbeni veznik + prijedlog + pridjev + imenica

ko iz vedra neba = iznenada: *Bīlo je ko iz vèdra nèba.*

4.2.3.4.4.3. Poredbeni veznik + glagol + imenica + prijedlog + imenica

ko da ima crve u guzici ko = nemiran je *tko*: *Ko da ìmā c̣fve u gùzici.*

ko da je uteko vragu iz torbe ko = snalažljiv, vragolast, nestašan je *tko*: *Ko da je ùtekō vrāgu iz tórbe.*

4.2.3.4.4.4. Poredbeni veznik + imenica + glagol

ko da je krava lizala koga = ima zalizanu kosu *tko*: *Ko da te krāva lízala.*

ko da je krava žvakala koga = u zgužvanoj je odjeći *tko*: *Ko da ga je krāva žvákala.*

ko da je pop pravio koga = dolaziti na gotovo: *Ko da te pōp prāvio.*

ko da vrag nosi koga = brzo, naglo: *Ìdē ko da ga vrāg nōsī.*

Bitno je istaknuti da nalazimo tek nekoliko leksičkih zamjena, i to samo među glagolskim poredbenim frazemima. Glagolska se sastavnica može zamijeniti u dvama frazemima: **kopat (rolat) ko crv** = *Kōpā ko c̣f̣v. Rōlā ko c̣f̣v.*, **derat se (revat) ko jarac** = *Dērē se ko jār̥ac. Rēve ko jār̥ac.*, a imenska tek jedanput: **bježat ko vrag od tamjana (krsta)** = *Bjēžī ko vrāg od tāmjana. Bjēžī ko vrāg od ḳr̥sta.*

4.2.3.5. Rečenični frazemi

Rečenični su frazemi oni sa strukturom rečenice. Mogu stajati samostalno, a mogu se kao cjelina uklopiti u drugu rečenicu ili širi kontekst.

4.2.3.5.1. Jednostavne rečenice

nije beg cicija = nije *tko* škrt: *Nijē bēg cìcija.*

nije Bog mačak = ne može se Boga prevariti, sve se vraća, sve se plaća: *Nije Bōg máčak.*

nije svaki dan Božić = ne može uvijek biti dobro, ne može se uvijek posrećiti: *Nije svākī dān Bōžić.*

brkovi (brki) se smiju kome = ima veseo izraz lica *tko*: *Smījū mu se ḅrkovi. Smījū mu se ḅrki.*

nije ćaća staklar komu = nije *tko* proziran: *Nijē ti ćāća stāklār.*

lijevi dlan srbi koga = dobit će *tko* novca: *Sr̥bī me lijēvī dlān.*

lice je komu ko opanak = ima *tko* ružno, neprofinjeno lice: *Líce mu je ko òpanak.*

glava je komu ko badanj = glava je *komu* velika: *Gláva ti je ko bàdañ.*

glava je komu ko Cocin bubanj = glava je *komu* velika: *Gláva mu je ko Cócín būbañ.*

glava je komu ko varićak = glava je *komu* velika: *Gláva mu je ko vārićāk.*

ujela je guja za srce koga = jako je povrijeđen *tko*: *Ūjela ga gūja zā srce.*

i ćorava kokoš pogodi zrno = posrećilo se *komu*: *I ćòravā kòkòš pògodī zŕno.*

digla se kosa na glavi komu = naljutio se *tko*: *Dìgla mi se kòsa na glāvi.*

nisu sve koze na broju komu = nije *tko* pri zdravoj pameti: *Nísu mu svē kòze na bròju.*

imade tvrđu kožu nego kenjac tko = neosjetljiv je *tko*, bez srama *tko*: *Imáde tvŕžū kòžu nego kénjac.*

iz te kože ne mereš uteć = ne može se ništa promijeniti: *Nè mere ūteć iz tē kòžē.*

drob puca komu = 1. jako se smije *tko*: *Pūkni će mi drôb*; 2. jako se najeo *tko*: *Pūcā mi drôb.*

fali duga na bačvi komu = lud je *tko*, blesav je *tko*: *Fālī mu dūga nā bačvi.*

nije o glavu komu = ne žuri se *komu*, nije važno *komu*: *Nijē mi ò glāvu.*

voda došla do grla komu = upao je *tko* u nerješive probleme: *Dòšla mi je vòda dō grla.*

svršila Mara zavjet = gotovo je, priči je kraj: *I svŕšila Mára zāvjet.*

vrag ne spava = opasnost uvijek postoji: *Vrâg nè spāva.*

vrag odnio prešu = /kletva/: *Vrâg òdnīo prēšu.*

vrag došo po svoje = umrijeti; stići će kazna onoga *tko* je zao: *Dòšō vrâg po svòje.*

4.2.3.5.2. Složene rečenice

trla baba lan da joj prođe dan = besmisleno trošiti vrijeme: *Tŕla bàba làn da joj pròžē dān.*

dobar je Bog koji ga drži = nije *tko* vrijedan da živi, a Bog je milostiv prema takvome: *Dòbar je Bòg kòjī ga dŕžī.*

krast Bogu dane {a državi pare} = dangubiti, ništa ne raditi: *Kráde Bògu dāne. Kráde Bògu dāne, a dŕžavi pāre.*

reći bobu bob, a popu pop = reći izravno, jasno pravu istinu: *Rèci bòbu bòb, a pòpu pòp.*

ne vrijedi koliko crno pod nokton = ne mariti nimalo za *koga*/što: *Ne vrijédī kòlko cŕno pod nòkton.*

ako laže koza, ne laže rog = postoje čvrsti dokazi o čemu: *Ako lăžē kòza, nè lažē rōg.*

gurat nos đe mu nije mjesto = biti pretjerano znatiželjan: *Nè gūrāj nōs že ti nije mjěsto.*

praviš ražanj, a zec u drači = prerano se veseliti, govoriti unaprijed: *Prăvīš rážán, a zēc ù drači.*

4.2.3.5.2. Nesamostalna frazemska rečenica

ništa pod milim Bogom = baš ništa: *Nè rādī pod mīlīm Bōgom ništa. Nè rādī ništa pod mīlīm Bōgom.*

otkad je Boga i naroda = oduvijek: *Tākō je òtka je Bōga i národa.*

ni za živu glavu = nipošto, ni u kojemu slučaju: *Nè bi tō nàpravio ni za žīvū glāvu.*

jednon guzicom na dvije stolice sedit = biti neodlučan, biti dvoličan: *Ōn òće jèdnōn gùzicōm nă dvije stōlice šèdit.*

Zaključujemo kako su frazemi sa strukturom rečenice vrlo prisutni u govoru, no složene su rečenice ipak u rubnoj uporabi.

5. Utvrđivanje stabilnosti i varijantnosti strukture frazema

Frazemi imaju stalan sastav i raspored sastavnica, što ih, među ostalim, i određuje, no moguće su alternacije na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Nastale inačice ne utječu na značenje pojedinih frazema. Budući da je u radu obuhvaćena frazeologija samo jednoga mjesnoga govora, ne očekuje se mnogo inačica.

5.1. Fonološke inačice

5.1.1. Redukcija vokala *i*

Nenaglašeno *i* u zanaglasnome položaju obično se reducira: *mīslīš gù-z'cōn, a ne glāvōn, skrāti jèz'činu*, no redukcija katkad izostaje: *ōn òće jèdnōn gùzicōm nă dvije stōlice šèdit, ìmāš dùgu jèzičinu.*

5.1.2. *o > o/a*

U rijetkim primjerima supostoje oblici s *o* i oni u kojima *o > a*: *tī bi ràda ì jare ì pare / tī bi ràdo ì jare ì pare.*

5.1.3. $\acute{z}$: d

Uz fonem $\acute{z}$ u novije se vrijeme (pod utjecajem standarda, medija i svakodnevnih migracija) realizira i fonem d : *ĩžěš mi na plúća / ĩděš mi na plúća; ĩžě lěć s kokòšima / ĩdē lěć s kokòšima.*

5.1.4. $\grave{l}$ > $\grave{l}/j$

Sonant $\grave{l}$ uglavnom se čuva: *òn je gúja ðùtica*, a katkad se zamjenjuje s j : *plăčē ko ðùtā gúja / plăčē ko ðùtā gúja.*

5.1.5. $m > n$

Delabijalizacija $m > n$ ne provodi se dosljedno te se pravilo ne može utvrditi: *odmòri ću se kad òdēn svētōm ĩvanu, rādĩn zà brokve, òn òće jèdnōn gùzicōm nā dvije stōlice šèdit.*

5.2. Morfološke inačice

U mjesnome govoru Komazina imenica *brk* u nominativu množine ima dugi i kratki oblik: *smĩjũ mu se bŕkovi / smĩjũ mu se bŕki*. U 3. l. jd. prez. glagola *imati* potvrđen je stariji oblik *imade*: *imáde tvŕžũ kōžu nego kéñac* te noviji *ima*: *ĩmā òn svòje mušúne*. U morfološke inačice u širem smislu ubraja se svaka promjena u gramatičkome broju: 3. l. jd. prez. *òvĩ je izgùbio bũsolu*. – 3. l. mn. prez. *izgùbili su bũsulu* ili u gramatičkome rodu: *sũv je ko đŕvo* – *sũva je ko đŕvo* i slično.

5.3. Tvorbene inačice

Tvorbena promjena nastala je augmentacijom ili deminucijom polaznih sastavnica:

imat jezik ko krava rep = biti brbljav: *Ĩmāš jèzik ko kràva rēp.*

imat jezičinu ko krava repinu = biti brbljav: *Ĩmāš jèzičinu ko kràva rēpinu.*

miran ko buba = jako miran, tih: *Sād je mĩran ko bũba.*

miran ko bubica = jako miran, tih: *Sād je mĩran ko bũbica.*

5.4. Sintaktičke inačice

Frazemske sintaktičke inačice nisu česte, a potvrđene su različitim redom riječi u frazemu:

ništa pod milim Bogom = baš ništa, nimalo: *Nè rādī pod mīlīm Bōgom ništa. Nè rādī ništa pod mīlīm Bōgom.*

asti maloga miša = /blaga psotka, izraz čuđenja/: *Āsti mālōga miša. Āsti miša mālōga.*

5.5. Leksičke inačice

Neke se sastavnice frazema mogu zamijeniti istoznačnicom ili bliskoznačnicom. Iako se sastavnice zamjenjuju, značenje frazema ostaje neizmijenjeno, a glavna riječ ili dominantni element uglavnom ostaju nepromjenljivi. Među zabilježenim primjerima nije potvrđen frazem u kojemu se leksem zamjenjuje leksemom koji pripada drugoj vrsti riječi. Nije potvrđeno mnogo inačica. Većinom je riječ o glagolskim leksičkim inačicama i tek jednoj imeničkoj. **kopat (rolat) ko crv** = biti jako vrijedan, neprekidno raditi: *Kōpā ko cřv. Rōlā ko cřv.*

biti pljunuti (isti) ćaća = biti jako sličan ocu: *Pļūnūtī ċāća. Īstī je ċāća.*

udarat se (tuć se) po glavi = kajati se: *Sād se ūdarā po glāvi. Sād se tūće po glāvi.*

derat se (revat se) ko jarac = jako se derati, jako vikati: *Dērē se ko jārāc. Rēve se ko jārāc.*

nosit (imat) svoj križ = imati teške brige, probleme: *Svākī nōsī svōj krīž. Svākī īmā svōj krīž.*

bježat ko vrag od tamjana (krsta) = izbjegavati koga/što: *Bjēžī ko vrāg od tāmjana. Bjēžī ko vrāg od křsta.*

5.6. Kvantitativne inačice

Riječ je o inačicama koje nastaju kad se jedna sastavnica frazema izostavi. Pritom se ne mijenja opće frazeološko značenje:

krast Bogu dane {a državi pare} = dangubiti, ništa ne raditi: *Krāde Bōgu dāne, a dřžavi pāre.*

zafali Bogu {i svetom Anti} = biti zadovoljan, moglo je biti gore: *Zafāli Bōgu! Zafāli Bōgu i svētōm Ānti!*

{sama} kos i koža = jako mršav: *Sāmā kōs i kōža. Ōn je kōs i kōža.*

{biti}{ko} nebo i zemlja = {biti} potpuno različiti: *Ōni su ko nēbo i zēmļa. Rāzlika nēbo i zēmļa.*

{to je} pokora Božja = {to je} velik problem, muka, poteškoća: *Tō je pōkora Bōžjā. Štā mīslīš tī, pōkora Bōžjā.*

6. Lokalizmi

U svakome mjestu postoje frazemi čije značenje i smisao poznaju samo njegovi govornici, a nazivaju se lokalizmima. Obično su u njima potvrđeni antroponimi¹⁷, a nešto rjeđe i toponimi. Takvi se frazemi čuvaju i dugo nakon što je dotična osoba umrla ili obitelj izumrla (Menac-Mihalić 2003–2004: 378). Frazemi su obično motivirani čovjekovim vanjskim izgledom i osobinama, što je potvrđeno i u govoru Komazina. Među prikupljenim frazemima našla se imensko-prezimenska formula: *glûv ko Ráfo Ćerlêk, ćorav ko Āndrija Šivāč*¹⁸ i nadimci: *lijên ko Kŕsto*¹⁹, *lijên ko Céngo*, a razvidno je da je riječ samo o osobama muškoga spola, što ide u prilog dosadašnjim istraživanjima koja su pokazala da se češće rabi muško nego žensko ime. Zabilježen je i jedan frazem s toponimskom sastavnicom: *viđi se s Băbinē gômile* = izdaleka je vidljivo, vrlo se lako može opaziti. Frazem je motiviran imenom najvišega vrha planine Rujnice, koja se nastavlja na Biokovo, a nalazi se između Metkovića i Ploča. Iako je visoka tek 735 metra, zahvaljujući povoljnomu položaju omogućuje izrsnu vidljivost delte Neretve.

7. Konceptualna analiza

U ovome su korpusu najbrojniji frazemi koji se odnose na čovjeka, čime se potvrđuje antropocentrična usmjerenost u frazeologiji. Prema konceptualnoj klasifikaciji prikazani su neki od frazema koji se odnose na čovjekovu vanjštinu, osobine, stanja, njegov odnos prema radu, kretanje te oni koji prikazuju međuljudske odnose. Ostali frazemi uklopili bi se u koncepte kojima se opisuju količina, vremenski i prostorni odnosi, no oni nisu bili predmetom ovoga rada.

¹⁷ O lokalizmima s antroponimom kao sastavnicom više u Menac-Mihalić (2003–2004).

¹⁸ Riječ je o prezimenu *Obšivāč* (došlo je do ispadanja početnoga vokala *o* i pojednostavnjivanja konsonantskoga skupa *bš* > *š*).

¹⁹ Jedna obitelj Komazina imala je nadimak *Kŕstići* (po članu obitelji *Āndriji* kojega su zvali *Kŕsto*, a koji je bio izrazito lijn i po cijele dane samo ležao pod murvom), a druga *Čămbrići* jer je jedan od predaka imao duge jake prste i nokte poput kandža (više u Skok I: 292).

7.1. Frazemi koji se odnose na čovjeka

7.1.1. Čovjekova vanjština

7.1.1.1. Ljepota – ružnoća

lijepa ko Djevica Marija = jako lijepa: *Lijépa je ko Djèvetica Màrija*.

lijepa ko golubica = jako lijepa: *Lijépa je ko golùbica*.

lice je komu ko opanak = ima *tko* ružno lice: *Líce mu je ko òpanak*.

Prva dva frazema koji se odnose na koncept ljepote povezuju se uz ženske osobe, a motivirani su biblijskom tematikom. Djevica Marija simbol je nevinosti i čistoće, i njezina se slika nalazi u svim domovima na ispitanome području, a golubica se smatra simbolom čistoće i mira. Riječ je o unutarnjim vrednotama koje se ovim frazemima prenose na vanjsku ljepotu djevojke. U pozadinskoj slici pojavljuje se i bijela boja koja se smatra savršenom bojom, a obično se povezuje sa svjetlom, dobrotom, nevinošću i čistoćom.

Obično se dojam o nečijoj ljepoti – ružnoći temelji na izgledu lica, a upravo se frazemom *lice mu je ko opanak* ističe da je nečije ružno. Uglavnom se taj frazem odnosi na izgled muškaraca. Opanci su danas dio narodne nošnje u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Makedoniji i Bugarskoj, no prije su bili tradicionalna obuća seljaka. Ispitanici su tijekom života nosili opanke i to jedan par mnogo godina, odnosno do trenutka kada bi se potpuno raspali. Budući da su zbog stalnoga nošenja, i to u svim vremenskim uvjetima, izgledali trošno, izbrazdano i smežurano, ne čudi njihovo povezivanje uz čovjekovu ružnoću.

7.1.1.2. Izgled glave

glava je komu ko Cocin bubanj = glava je *komu* velika: *Gláva mu je ko Cócín búbañ*.

glava je komu ko badanj = glava je *komu* velika: *Gláva ti je ko bàdañ*.

glava je komu ko varićak = glava je *komu* velika: *Gláva mu je ko vàrićák*.

Frazemi *glava je komu ko badanj* i *glava je komu ko varićak* proizlaze iz čovjekova iskustva i poticaja oko njega te se veličina čovjekove glave uspoređuje s velikim predmetima. Badanj (< *бѣднь < stvnjem. *budin* < lat. *butina*, Skok I: 86) potječe iz mediteranske terminologije za drveno posuđe, a riječ je visokoj drvenoj posudi za tiještenje grožđa, kiseljenje kupusa, čuvanje maslina do prerade ili za soljenje mesa. Varićak je također drvena posuda od jednoga komada koja je služila kao mjera za žito u zrnju, obično do 10 kg. Antroponim u frazem *glava je komu ko Cocin bubanj* nejasne je

motivacije, no bitna je ponovna usporedba s većim, okruglim predmetom iz čovjekove okoline.

7.1.1.3. Izgled kose

ko da je krava lizala koga = ima zalizanu kosu *tko*: *Ko da te kràva lizala*.

Jednim se frazedom opisuje izgled čovjekove frizure. Riječ je o zalizanoj kosi koja izgleda kao da je zalijepljena slinom, a motivirana je kravljim obilježavanjem.

7.1.1.4. Mršavost

suv ko drvo = jako mršav: *Sûv je ko đřvo*. *Sûva je ko đřvo*.

{sama} kos i koža = jako mršav: *Sâmā kôs i kôža*. *Ôn je kôs i kôža*.

tanak ko prut = jako mršav: *Tānak ko prût*.

suv ko smokva = jako mršav: *Sûv ko smôkva*.²⁰

Frazem *suh ko drvo* povezuje čovjeka s prirodom koja ga okružuje. Kad drvo nema dovoljno hranjivih tvari i vode, sasušuje se i nema naznaka za produženje života. Time se daje negativna konotacija za mršave ljude koji izgledaju kao da su na samrti. Uobičajeno je da se mršave osobe uspoređuju i s izrazito tankim biljkama, te je u govoru Komazina potvrđen i frazem *tanak kao prut*. Uporabom somatizama koji se ističu gubitkom tjelesne težine nastao je frazem *{sama} kos i koža*, uobičajen u svim hrvatskim, ali i ostalim govorima. Primjerice, u engleskome jeziku iskazuje mršavost čovjeka i životinje te se pretpostavlja da je motiviran slikom gladne ili ispaćene životinje (Kovačević 2012: 128). Slika iscijeđene i osušene smokve, koja sušenjem na suncu u prosjeku gubi 1/3 težine, bila je poticajni impuls još jednomu frazemu kojim se iskazuje mršavost, a upravo je pridjev *suv* u A-dijelu polužio kao intezifikator.

7.1.1.5. Fizička snaga

jak ko bik = izrazito jak: *Jâk ko bîk*.

jak ko konj = izrazito jak: *Jâk ko kôñ*.

ko od brda odvaljen = jak, krupan, kršan: *Ko ôd brda ôdvâlen*.

ima pleća ko meded ko = jak, krupan, kršan je *tko*: *Îmā plêća ko mēžed*.

²⁰ Moguće je da je riječ o frazemu karakterističnome za Neretvansku dolinu jer je zabilježen i u Opuzenu (Menac-Mihalić 2005: 299).

I bikovi i konji služili su za vuču i težak rad te se percipiraju kao snažne životinje, stoga su ti navedeni frazemi konkretno motivirani²¹ glavnim obilježjima tih životinja. U ostalim hrvatskim govorima zabilježen je frazem *jak ko medvjed*, no u govoru Komazina zabilježen je frazem koji se temelji na izgledu, a izdvaja se somatizam na kojemu su ljudi obično nosili teret – *pleća*. Široka i snažna pleća uspoređuju se s onima u snažne životinje. Uz činjenicu da je riječ o snažnome muškarcu, frazemom *ko od brda odvaljen* prenosi se i slika visokoga i krupnoga čovjeka. Ovaj frazem u opisu muškoga tijela uglavnom se shvaća kao kompliment, što se sigurno ne bi moglo reći da se njime opisuje žensko tijelo (Fink-Arsovski 2002: 39). U istraženome se govoru svi frazemi odnose samo na muškarce.

7.1.2. Čovjekove osobine

7.1.2.1. Dobrota – zloba

anđeo Božji = jako dobar: *Tī si prāvī ānžeo Bòžjī.*

dobar ko sveti Ante = jako dobar: *Dòbar je ko svēti Ante.*

čudo Božje dobar = jako dobar: *Ōn je čūdo Bòžjē dōbar.*

pokvaren ko mućak = pokvaren, zao: *Pòkvāren je ko múčak.*

pogan²² **ko vrag** = jako zločest: *Pògan si ko vrāg.*

guja ljutica = zao čovjek: *Ōn je gūja lūtica.*

Bog je u kršćanstvu simbol dobra i sve vezano uz njega percipira se kao pozitivno te su time motivirani frazemi *anđeo Božji* i *čudo Božje dobar*. Anđeli su dobra nebeska bića i zaštitnici ljudi te se njihove osobine, koje im čovjek pridaje, preslikavaju na dobre osobe. Usto, za dobroga se čovjeka kaže da je *dobar ko sveti Ante*. Poticajni impuls nastanku frazema krije se u činjenici da ispitanici posebno štiju toga svetca te je posebna čast kada se nekoga uspoređuje s njim. Mještani redovito provode pobožnost trinaest utoraka u čast svetoga Antuna, a noć uoči blagdana, 12. lipnja, običaj je pješačiti na Dubravicu (naselje Metkovića), gdje se nalazi kapelica posvećena svetcu.

Opoziciju Bogu predstavlja vrag i guja ljutica. Vrag je utjelovljenje i simbol zla i frazemi s tom sastavnicom negativno su konotirani. Motivacija

²¹ Vidović Bolt (2011: 47–48) zoonimske frazeme dijeli na *konkretne*, koji su uočljivi i prepoznatljiviji s obzirom na iskustvo i suživot s različitim životinjama, *asocijativne*, koje je moguće pretpostaviti uzimajući u obzir ponašanje životinje u okolnostima koje se nalaze u dubinskoj strukturi ili one koji su posljedica ustaljena doživljaja životinjskoga ponašanja, pa su se ispreplele „stvarne i imaginarne” osobine te *nelogične ili apsurdne*, koje nemaju logično objašnjenje pa se mogu smatrati obilježjima pripisanim životinjama i svrstavaju se u kategoriju predrasuda ili stereotipnih doživljaja.

²² *Pogan* – zločest.

frazemu *guja ljutica* prozirna je i proizlazi iz činjenice da su ljutice porodica zmija i sve su otrovnice. Upravo se otrov kojim nastoje usmrtniti svoje žrtve uspoređuje sa zločestim ponašanjem i ružnim riječima – otrovom koji izlazi iz čovjeka. Guja ljutica motiv je koji pronalazimo i u Bibliji, u kojoj zmija često simbolizira vraga: „Ne gledaj na vino kad rujno iskri, kad se u čaši svjetlucavo prelijeva: pije se tako glatko, a na kraju ujeda kao zmija i žaca kao guja ljutica.” (Izr 23, 31–32), kao i u mnogim narodnim bestijarijskim pričama u kojima se vrag pretvara u zmiju²³.

Bakterije mogu prouzročiti određene truleži jaja, a kod starijih jaja, osobito onih pokvarenih, sadržaj je sve pokretljiviji pa žumance „šeta” u vođenastome bjelanjku neugodnoga mirisa te u narodu takvo jaje zovu mućak. Frazemom *pokvaren ko mućak* negativne se značajke jajeta prenose na čovjekovu negativnu osobinu – zloću, posebno pojačanu pridjevom *pokvaren* koji obično povezujemo uz sastavnicu mućak.

7.1.2.2. Umna ograničenost – biti pametan

glup ko kenjac = jako glup: *Glûp ko kénac*.

glup ko konj = jako glup: *Glûp ko kòñ*.

glupa ko koza = jako glupa: *Glûp je ko kòza*.

glupa ko krava = jako glupa: *Glûp ko kràva*.

glava je komu ko prazna slama = jako glup je tko: *Gláva mu je ko prázna slàma*.

glup ko tele = jako glup: *Glûp ko tèle*.

pravi Solomun je ko = pametan, mudar je tko: *Ôñ je pràvī Solòmūn*.

Za određivanje umne ograničenosti u govoru Komazina uglavnom se rabe frazemi sa zoonimskom sastavnicom (*kenjac*, *konj* i *tele* za osobe muškoga spola te *koza* i *krava* za osobe ženskoga spola), kako je zabilježeno i u ostalim štokavskim, kajkavskim i čakavskim govorima²⁴, a koji se temelje na konceptualnoj metafori LJUDI SU ŽIVOTINJE²⁵. Konceptualna metafora zapravo se odnosi na preslikavanja koja se odvijaju između dviju domena. Uobi-

²³ Više u Babić i Danilović (2013: 152).

²⁴ U tim se govorima pojavljuju i zoonimi: *kokoš*, *tuka*, *pura*, *ovca*, *guska*, *mula*, *majmun*, *slon*, *tukac*, *vol*, *bik* i sl.

²⁵ Pritom valja imati na umu da je ljudsko znanje konvencionalno i ograničeno kontekstom situacije. Ljudi životinjama pridaju značajke koje su općeprihvaćene u njihovoj kulturi. Kod nas se, kao i u ostalome europskom i sjevernoameričkom kulturnom krugu, lisica smatra lukavom i prepredenom, ali nema ničega objektivnog zbog čega bi to moralo biti tako – neki južnoamerički Indijanci smatraju da lisci olakšavaju djeci prijelaz od djetinjstva prema zrelosti – riječ je o metafori koja se temelji na „mitologiji”, odnosno značajkama koje se nekoj kulturi pripisuju lisicama (Stanojević 2013: 23, 26).

čajeno se navodi da su konceptualne metafore asimetrične, tj. da se uglavnom povezuje ciljna domena o kojoj znamo nešto manje s izvornom domenom, o kojoj imamo bogatija znanja, no da odstupanja postoje, razdvajno je iz spomenute metafore jer teško da bi se itko složio da o životinjama, koje predstavljaju izvornu domenu imamo bogatija znanja nego o ljudima (Stanojević 2013: 83).

Gotovo da nema frazeološkoga rada u kojemu se ne ističe da je u zoonimskim frazemima uočljiva antropocentričnost i (nepravedno/neopravdano) negativna obilježja²⁶. Tako primjerice Bertoša (1999: 68) ističe: „Stereotipi o životinjama izrastaju iz zlouporabe jezika i životinjskih kategorija koje su su prosuđene prema direktnoj korisnosti/nekorisnosti čovjeku”. S jedne strane, potpuno se opravdanim čini uporaba riječi neopravdano, kad se životinjama pripisuju negativne značajke jer se primjerice konj percipira kao vrijedna i snažna životinja (*râdî ko kôn*²⁷, *jâk ko kôn*) i pravo je bogatstvo bilo imati ga u selu²⁸. Da su ispitanicima i konji i krave i koze bili važni u prilog idu i onomastički podatci o njihovim imenima²⁹, jer su se samo važnim³⁰ životinjama³¹ ona davala. S druge strane, hijerarhijski model kognitivnih lingvista (Lakoff i Turner 1989: 171):

ljudi
životinje
biljke
složeni predmeti
prirodne fizičke stvari

²⁶ Bunk i Opašić (2011: 1) navode da pozitivno određuju domaće životinje i to one od kojih čovjek ima više koristi, za razliku od divljih prema kojima je puno kritičniji i skloniji negativnome određenju.

²⁷ Vidović Bolt (2014: 2) ističe da je „diskutabilna i osporiva trodijelna klasifikacija frazema na pozitivno, negativno i neutralno konotirane jer percepcija ovisi o pošiljateljevu i primateljevu emocionalnom pristupu informaciji koju prenosi frazeološka jedinica”. Dalje navodi da je frazem *raditi kao konj* primarno negativne konotacije, iako može opisivati i nečiji naporan rad koji svjedoči o marljivosti vršitelja radnje.

²⁸ Na kraju rada priložen je tekst koji prikazuje koliko je truda i vremena potrebno pri kupnji konja.

²⁹ Ispitanici su životinjama davali imena prema boji dlake; konji – smeđa: *Mrkōv*, crvena: *Rižan*, tamnocrvena (< tur. *doru* 'mrk, taman' + at 'konj'): *Dōrat*, krave: crna (< prasl. *galъ 'crn'): *Gāla*, smeđa: *Mřka*, sa šarama *Šāra*; obilježjima na glavi: konji *Cvřtko* (mrlja u obliku cvijeta na čelu), koze: *Rōga* (s rogovima), *Šūka* (< alb. *shūkë* 'šukar, bezrog') (bez rogova), prema karakteru: konj *Drāgan*, krava: *Milova*, sličnošću s bojom druge životinje: krava *Zekuļa* ili su motivirana antroponimom: konj *Šāndy* (< mađ. *Šāndor* < *Aleksandar*).

³⁰ Uočljivo je da životinje koje je trebalo doživati imaju najrazvijeniji sustav imena, dok se onima koja su živjela kraće nisu davala imena (informant ističe da su ovce imale imena jer su ih ostavljali na životu, a mužjake su klali te su ih najčešće samo zvali *zvonārīma*).

³¹ Opći naziv za ovce, koze, goveda u govoru Komazina je *ājvān* (< ar. *hajwān* 'život, životinja'), a u novije vrijeme *stōka*.

vrlo jednostavno i jasno može objasniti da ljudi, budući da se nalaze iznad životinja, imaju „pravo” na negativne konotacije.

U prikupljenome su korpusu mnogi frazemi sa somatizmom glava motivirani metaforom GLAVA JE SPREMNIK³² (*izbīj tō iz glāvē, utūvi ū glāvu*), a među njima je i frazem *glava je komu ko prazna slama*. U glavi je smješten mozak kao dio središnjega živčanog sustava i sjedište je uma, razuma, memorije, imaginacije i pameti te glava metonimijski stoji umjesto mozga. Upravo se usporedbom glave s praznom slamom ističe da je taj spremnik prazan, a time i da je čovjek glup.

Frazem *pravi Solomun je ko biblijskoga* je podrijetla nastao uporabom antroponima Salomon (uz vokalske zamjene). Salomon je najmlađi sin kralja Davida, treći izraelski kralj koji je unaprijedio trgovinu, obogatio zemlju i sagradio jeruzalemski hram, a zahvaljujući svojim diplomatskim vezama, vještinama, ženidbom s faraonovom kćeri i ostalim ženama okolnih naroda sačuvao je granice svojega kraljevstva. Njegov život i djelo zapisano je u *Prvoj knjizi o kraljevima* i u *Drugoj knjizi ljetopisa*. Salomon je od Boga tražio da mu dâ razumno srce te mu je Bog odgovorio: „Evo ću učiniti po riječima tvojim: dajem ti srce mudro i razumno, kakvo nije imao nitko prije tebe niti će ga imati itko poslije tebe” (1 Kr, 3, 12). Salomon je poslije idealiziran te mu se pripisuju mnoge mudre izreke i psalmi.

7.1.2.3. Umišljenost

dignit nos pod oblake = umisliti se: *Dīgō je nōs pōd oblake*.

napuvat se ko mješina = umisliti se: *Napūvō se ko mjēšina*.

ić nebu pod oblake = umisliti se: *Övāj idē nēbu pōd oblake*.

udrilo u glavu komu što = umislilo se *tko* zbog čega: *Udrilo mu ū glāvu*.

Frazem *dignit nos pod oblake* motiviran je gestom podizanja glave prema visinama, što je dodatno pojačano sastavnicom *oblak* u čijoj definiciji stoji da slobodno lebdi u zraku i ne dotiče tlo (HER). Time je motivirana slika čovjeka potpuno nesvjesna ljudi i događanja oko sebe, koji nema doticaja sa zemljom, što se očituje i u frazemu *ić nebu pod oblake*. Iako je poznata orijentacijska metafora GORE JE BOLJE, vidljivo je da su ovi frazemi negativne konotacije³³.

Frazem *napuvat se ko mješina* motiviran je izgledom mješine ili mijeha, odnosno vreće od životinjske kože za držanje tekućina i namirnica, u koju su ljudi nastojali staviti što više sadržaja.

³² Glava pritom može biti spremnik ideja ili emocija.

³³ Više o idiomima motiviranim gestama u Kövecses i Szabó (1996).

Kada čovjek primi udarac u glavu ne može trezveno razmišljati, a pritom i gubi orijentaciju. Upravo taj gubitak svjesnosti možemo povezati s frazemom *udrilo u glavu komu što* jer čovjek gubi vezu sa stvarnošću i umišlja si da je drukčiji i bolji od drugih.

7.1.2.4. Biti dosadan

dosadan ko čimavica = jako dosadan: *Dòsādān si ko čimavica*.

dosadan ko vrag = jako dosadan: *Dòsādān ko vrâg*.

ić na pluća komu = dosađivati komu: *Īdēš mi na plūća. Īdēš mi na plūća*.

U svim se hrvatskim govorima dosadne osobe uspoređuju s nametljivim kukcima³⁴ (*krpelj, stjenica, buha, uš*) i onima čije zujanje iritira (*muha, komarac, stršljen* itd.)³⁵. Čimavica, tj. parazitska stjenica mala je, plosnata životinja koja se hrani ljudskom ili životinjskom krvlju. Ubraja se u onu skupinu životinja kojih se teško riješiti. Danju se kriju u krevetu, namještaju, drvu, podu, a noću napada (krevetska stjenica), i tako svaku noć dosađuju čovjeku. Frazem *dosadan ko vrag* motiviran je osobinama vruga koji neprekidno kuša ljude i svakodnevno im postavlja različite prepreke i zamke kako bi ih pridobio na svoju stranu. Među prikupljenim frazemima su i oni koji potvrđuju da je vrag biće koje je neumorno u svojim najmjerama te koje čini zlo i dok drugi spavaju (*vrâg ti nè dā mīra, vrâg nè spāvā*).

Umjesto uobičajenoga frazema *ići na jetra komu* u govoru Komazina došlo je do zamjene somatizma te je zabilježen frazem *ići na pluća komu*. Poticajni implus nastanku frazema zasigurno je kronični kašalj koji prouzročuje upalu pluća koja dugotrajno nadražuje i iscrpljuje čovjeka te mu na taj način dosađuje.

7.1.2.5. Neozbiljnost

bit pravo dijete = biti djetinjast: *Prâvō je dijéte*.

ponašat se ko malo dijete = ponašati se djetinjasto: *Pònāšā se ko mālō dijéte*.

Riječ je o frazemima koji odrasla čovjeka uspoređuju s djetetom koje se ponaša prema svojem nahođenju, tek usvajajući pravila ponašanja i kojemu se opraštaju propusti. Takvo što smatra se neprimjerenim u odrasloj dobi te negativno karakterizira nezrela čovjeka i njegovo ponašanje u situacijama u kojima se očekuje moć rasuđivanja.

³⁴ Više u Menac-Mihalić (2000).

³⁵ O entomonimama u frazeologiji hrvatskoga jezika više u Fink (2004).

7.1.2.6. Tvrđoglavost

ić glavom kroz zid = biti tvrdoglav, silom *što* htjeti poći: *Glávōm kròz zīd*.
tvrđa glava (komu) od zida = jako je *tko* tvrdoglav: *Tvřžā mu je gláva òd zīda*.

Zidovi predstavljaju visoke, čvrste i tvrde prepreke, a čovjekovo iskustvo pokazuje da je nemoguće proći kroz njih. Stoga se slika upornoga i tvrdoglavoga čovjeka koji do cilja želi doći na neprimjeren i pogrešan način te bez obzira na prepreke izražava frazemom *ić glavom kroz zid*. U frazemu *tvrđa glava (komu) od zida* glava se uspoređuje s tvrdim materijalom koji se ne može mijenjati i modelirati, kao ni tvrdoglav čovjek.

7.1.2.7. Snalažljivost

ko da je uteko vragu iz torbe ko = snalažljiv, vragolast, nestašan je *tko*: *Ko da je ùtekō vrāgu iz tórbē*.

Binarni odnos Bog – vrag (dobro – zlo) zabilježen je u religijskim tekstovima, ali i u mnogim usmenim predajama, pjesmama, bajkama, kletvama, igrama, poslovicama. Frazezi sa sastavnicom *vrag* uvijek se percipiraju kao nešto negativno. Nastanak frazema može biti motiviran činjenicom da je riječ o osobi koja je vrlo lukava i snalažljiva te je uspjela nasamariti i samoga vraga te pobjegla od njega (tomu u prilog idu mnoge priče o borbi *Boga* i *vraga* koje uvijek završavaju pobjedom dobra i nadmudrivanjem vraga³⁶) ili o osobi izrazito bliskoj vragu, s kojim dijeli njegove osobine (Pavić 2014: 44). Kada je riječ o odraslim osobama, obično se rabi u značenju 'snalažljiv', dok se u nešto „nevinijemu” značenju 'nestašan' odnosi na razigranu, pomalo zločestu i vragolastu djecu: *tō večīnōn kārē mājka žētetu kād je pògano*.

7.1.2.8. Hirovitost

imat svoje mušune = biti hirovit: *Īmā ōn svòje mušūne*.

Iako u frazemu nije potvrđen somatizam *glava*, jasno je da je u semantičkome talogu slika kukca u čovjekovoj glavi. Do promjene čovjekova ponašanja dolazi zbog toga što tim kukcima nije mjesto u glavi. Prema Fink (2004: 139), frazeološki je talog vezan uz drevna vjerovanja prema kojima bi se vrag uobličio u kukca te kroz usta ili nos ulazio u čovjekovu glavu, a zatim mijenjao njegovo raspoloženje i činio ga prgavim, tvrdoglavim ili mušičavim.

³⁶ Više u Babić i Danilović (2013: 161).

7.1.2.9. Brižnost

držat koga ko cvijeće na oltaru = brižno čuvati *koga*, biti pažljiv prema *kome*: *Džĩ ga ko cvijẽće na oltáru*.

držat koga na dlanu = brižno čuvati *koga*: *Džĩ je na dlànu*.

Središnje je mjesto liturgijskoga čina oltar. U početku su na njemu bili samo žrtveni darovi – kruh i vino, a u 9. stoljeću na oltar dolazi križ (Frančisković 1928: 234), u 13. stoljeću svijeće, a poslije ovisno o liturgijskome vremenu³⁷ i cvijeće. Uporaba cvijeća i drugih florealnih elemenata (primjerice palminih ili maslinovih grana) oduvijek je prisutna u kršćanskoj liturgiji, ali su obično stajali oko oltara jer su lonci s cvijećem mogli oštetiti oltar, a ako su bili drveni mogli su gnjiliti. Stoga se posebna briga pridavala cvijeću koje dolazi na oltar (zabranjuje se umjetno cvijeće, cvijeće se trebalo prilagođavati liturgijskoj godini te nije smjelo pokriti liturgijski čin...) i davale su se detaljne upute o njegovu održavanju te se pomalo „bogohulnim” smatralo zanemarivanje te dimenzije, kao i ukrašavanje otpalim ili uvelim cvjetovima. Tako je i danas. Upravo briga za cvijeće potiče na brigu za život koja se očituje u zabilježnome frazemu kojim se ističe brižnost i pažnja prema drugome čovjeku.

Frazem *držat koga na dlanu* motiviran je trudom koji je potreban da bi se nešto održalo na dlanu, posebice kap vode, kako je primjerice zabilježeno u ostalim govorima: *držat koga kao malo (kap) vode na dlanu*.

7.1.2.10. Ludost

fali daska u glavi komu = lud je *tko*, blesav je *tko*: *Fàlĩ ti dàska u glávi*.

fali duga³⁸ u glavi komu = lud je *tko*, blesav je *tko*: *Fàlĩ mu ðũga nà bačvi*.

U semantičkome je talogu navedenih dvaju frazema slika glave kao građevine ili spremišta (bačve) od dasaka (Kovačević 2012: 167), odnosno metafora GLAVA JE SPREMNIK. Promjena u čovjekovu ponašanju nastaje kad se taj spremnik počinje raspadati gubljenjem svojih dijelova, u ovome slučaju daske ili duge, odnosno kad kroz praznine koje nastaju pamet izlazi van.

7.1.2.11. Biti gotovan

ko da je pop pravio koga = dolaziti na gotovo: *Kò da te pòp pràvio*.

Ovaj je frazem vjerojatno motiviran razinom sudjelovanja predstavnika Crkve u aktivnostima zajednice. Pop u pravilu dolazi kada je sav posao već

³⁷ U vrijeme Korizme zabranjuje se ukrašavanje oltara cvijećem, osim u nedjelju *Laetare* (IV. korizmena) te na svetkovine i blagdane (Milović 2010: 95).

³⁸ Duga je savijena daska i sastavni je dio bačve, a potvrđen je frazem *pijan ko duga*.

odrađen, bilo da je riječ o pripremi oltara ili proslavi kakvoga sakramenta ili blagdana. Pop u svakoj takvoj situaciji zauzima počasno mjesto, te u pravilu dolazi kada su sve pripreme obavljene.

7.1.2.12. Dob

star ko Biblija = jako star: *Stâr ko Biblija*.

star ko Matuzalov kenjac = jako star: *Stâr si ko Matuzalov kéñac*.

U mnogim se govorima starije osobe uspoređuju s Biblijom, knjigom nastalom prije otprilike 5000 godina i Metuzalemom, biblijskim likom³⁹ koji je živio 969 godina: „Kad je Metušalahu bilo sto osamdeset i sedam godina, rodi mu se Lamek. Po rođenju Lamekovu Metušalah je živio sedam stotina osamdeset i dvije godine te mu se rodilo još sinova i kćeri. Metušalah poživje u svemu devet stotina šezdeset i devet godina. Potom umrije” (Post 5, 25–28). U govoru Komazina potonji je frazem proširen zoonimom *kenjac* koji je slučajan izbor jer nije dugovječan te je umjesto njega mogla stajati bilo koja imenica koja smisao dobiva antroponimskom sastavnicom *Metuzalem*.

7.1.3. Čovjekovo stanje

7.1.3.1. Zdravlje

zdrav ko cekin = potpuno zdrav: *Zdràv ko cèkîn*.

rumen ko jabuka = biti zdrav: *Rùmen je ko jăbuka*.

U pozadinskoj je slici frazema *rumen ko jabuka* crveni, zdravi plod jabuke. Ovaj je frazem usmjeren na boju lica, a kontrastni odnos blijedoga lica i rumenih obraza oduvijek je bio simbolom je zdravlja, ali i ženske ljepote. Motiv nastanku frazema *zdrav ko cekin* zasigurno nije boja. Cekini, odnosno dukati žute su boje i u hrvatskim je govorima potvrđen frazem *žut kao cekin*, kako bi se istaknula nečija žuta boja kojom se može opisivati nečija nezdrava i bolesna boja lica. Vjerojatnije je da je slika sjajnoga i blještavoga dukata poslužila za opis zdrave osobe koja sjaji, puca od zdravlja.

³⁹ Uz Metuzalema u *Knjizi postanka* mnogo je osoba koje su živjele više od devet stotina godina Adam (930), Šet (912), Enoš (905), Kenan (910), Jared (962).

7.1.3.2. Pijanstvo

napit se ko mila majka = jako se napiti: *Nāp̄to se ko mīlā mājka*.

nalit se ko guda = jako se napiti: *Nāl̄tjo se ko gūd̄in*.

Frazem *napit se ko mila majka*, uz određene alternacije *pijan ko majka*, *pijan ko majka zemlja* čest je u svim hrvatskim govorima. Vrlo je vjerojatno motiviran činjenicom da su roditeljama, kako bi podnijeje porođajne boli, većinom davali piti žestoka alkoholna pića te bi se one pritom i napile. S druge strane, može biti riječ o elipsi frazema *pijan kao majka zemlja*. Kovačević (2014: 29) navodi da u primitivnih naroda postoji vjerovanje kako je majka zemlja roditeljica svega živoga te da bi ispunila svoju reproduksijsku ulogu mora biti obilno natopljena tekućinom, tj. kišom koja je nebeski dar. Frazem *naliz se ko gud̄in* motiviran je izgledom svinje koji se preslikava na pijanca, a koji je obično prljav i neuredan.

7.1.3.3. Spavanje

spavat ko malo dijete = bezbrižno spavati: *Spāvā ko mālō dijēte*.

ić leć s kokošima = jako rano otići spavati: *Īdē lēć s kokòšima*.

Mirno i bezbrižno spavanje dovodi se u vezu s malim djetetom. Iako je neupitna činjenica da mnoga djeca nemirno i kratko spavaju, poticajni impuls stvaranju ovoga frazema razdoblje je djetetova mirna sna tijekom kojega možemo uočiti njegovu bezbrižnost, neopterećenost obvezama i problemima. O vremenu odlaska na počinak doznajemo iz frazema *ić leć s kokošima*, u čijoj su pozadinskoj slici navike kokošiju koje liježu ranije od ostalih životinja.

7.1.3.4. Neugoda

crven ko pjevčeva glava = neugodno je *komu*: *Cṛven je ko pjévčeva gláva*.

crven ko rak = neugodno je *komu*, pocrvenio je *tko*: *Cṛven je ko rāk*.

Obično se stanje čovjekove neugode manifestira pojavom crvenila na licu. Stoga ne čudi što se u zabilježenim frazemima u A-dijelu pojavljuje pridjev crven⁴⁰. Motivacija je nastala usporedbom sa životinjom (*rak*) ili dijelom životinje (*kriješta*) crvene boje. Frazem *crven ko rak* može se također upotrijebiti za opis osobe pocrvenjele o predugoga izlaganja suncu.

⁴⁰ O frazemima sa sastavnicom boje u hrvatskoj frazeologiji više u Opašić i Spicijarić 2010.

7.1.3.5. Ljutnja/bijes

ljut ko guja ljutica = jako ljut, bijesan: *Ľûta ko gúja Ľutica*.

ljut ko ris = jako ljut, bijesan: *Ľût ko rîs*.

ljut ko osinjak = jako ljut, bijesan: *Nēmōj dírat û ň, Ľût je ko òsíňak*.

Svi frazemi kojima se iskazuje čovjekova ljutnja i bijes motivirani su zoonimskim sastavnicama ili mjestom u kojemu kukci prebivaju. Riječ je o životinjama koje se lako razljute i postaju opasne, a zmija i ose mogu biti otrovne. Frazem *ljut ko guja ljutica* možemo smatrati biblizmom jer se u Bibliji govori o zmijinu bijesu: „I kad je na njih navalio životinjski bijes te pogibahu od ujeda zmija vijugavih, srdžba tvoja još ne bješe došla do kraja.” (Mudr 16, 5) (Jelaska 2014: 16), dok se frazem *ljut ko ris* ubraja u skupinu slavenskih frazema koji imaju zajedničko ishodište i međusobno neovisan razvoj (Turk i Spicijarić Paškvan 2014: 10).

Ose, za razliku od pčela ili bubmara, postaju agresivne i napadaju i kada nisu uznemirene. One posebice postaju „ljute” u kasno ljeto i jesen kada osjećaju da im završava životni vijek te kad im netko dira u osinjak. Izrazito su opasne jer imaju gladak žalac kojim mogu ubosti i nekoliko puta i, za razliku od pčele, ostati žive. Pritom ispuštaju feromone koji privlače i potiču druge ose da napadaju. Tim činjenicama motiviran je frazem *ljut ko osinjak*.

7.1.4. Odnos prema radu

7.1.4.1. Marljivost – lijenost

kopat (rolat) ko crv = biti jako vrijedan, neprekidno raditi: *Kòpā ko cřv. Ròlā ko cřv*.

vrijedan ko crv = jako vrijedan: *Vrijédan je ko cřv*.

radit ko konj = naporno raditi: *Râdī ko kòň*.

radi (tegli) ko mazga = naporno raditi: *Râdī ko màzga. Tèglī ko màzga*.

lijen ko Cengo = jako lijen: *Lijên ko Céngo*.

lijen ko krava = jako lijen: *Lijên je ko kràva*.

I frazemi kojima se iskazuje nečiji neprekidan i naporan rad temelje se na metafori LJUDI SU ŽIVOTINJE. U mnogim se jezicima, pa tako i u hrvatskome, malene životinje često percipiraju kao vrijedne i neumorne u ponavljanju svakodnevnoga rutinskog posla (*mrav, crv, pčela*), dok se konj, koji je čovjeku služio za sve radove u polju, smatra i izdržljivom i snažnom životinjom te postoje simbolom za naporan rad. Zoonim *mazga* obično se rabi za izražavanje nečije tvrdoglavosti, ali u govoru Komazina i za izdržljivu osobu jer mazga je obično nosila teret i vukla kola. Zaključujemo da je i u ovim frazemima riječ o konkretnoj motiviranosti.

Poticajni je impuls frazema *lijen ko krava* slika krave koja cijeli dan ništa ne radi nego prebiva na ispaši i većinom leži, što se prenosi na lijeno-ga i besposlenoga čovjeka. Značenje lokalizma *lijen ko Cengo* motivirano je antroponimnom sastavnicom koja je poznata samo stanovnicima Komazina i okolnoga kraja, a riječ je o nadimku najljepije osobe u selu. Obično ispita-nici pričaju prispodobe o takvim osobama: *Nè znāš ti, nà Mliništu što je bio Céngo, vèć je i òstarìo. Bìo pred zàdrugòm, stòjì u ládu, a pòp ònì bìo... Kârē, Nikola! Štá je, pòpe? Jèbēmu, àjde rádi nēšto. Pòpe, vrág òdnìo sèlo ako nè mere ránit mēne ì tebe.*

7.1.5. Međuljudski odnosi

7.1.5.1. Živjeti skladno i u ljubavi – živjeti u svadi

slagat se ko brat i sestra = dobro se slagati: *Slâžũ se ko brât i sèstra.*

živit ko dva goluba = skladno živjeti, živjeti u ljubavi: *Živē ko dvâ gòlũba.*

slagat se ko mačka i miš = ne slagati se: *Slâžũ se ko mǎčka ì miš.*

U poredbenim se frazemima C-dio obično sastoji od jednoga elementa kako bi preslikavanje bio što intenzivnije i jednosmjernije. No, u opisivanju međuljudskih odnosa zabilježeni su upravo frazemi s dvjema sastavnicama. Frazem *slagat se ko mačka i miš* jedan je od rijetkih s dvjema zoonimskim sastavnicama koje su u antonimnome odnosu prema glagolskoj sastavnici te zapravo prenose sliku neslaganja. Iako bi možda netko, zbog mnogih neslaga-nja i prepirka koje obilježavaju taj odnos, mogao pomisliti da je frazem *slagat se ko brat i sestra* istoga značenja, u govoru Komazina znači upravo suprotno, što je vjerojatno zasnovano na temelju dobrih obiteljskih odnosa i neimaštine u kojima su brat i sestra sve dijelili.

Nije čudno da se u mnogim jezicima frazemi s ornitonimskim sastav-nicama upotrebljavaju za označavanje života u ljubavi i slozi jer je, za razliku od sisavaca, više od 90 % ptica monogamno. Frazem *živit ko dva goluba* nije motiviran činjeničnim stanjem u prirodi i mnogo bi realnija bila uporaba zo-onima *grlica*, jer za razliku od golubova koji žive u jatima i čija je vjernost upitna, grlice žive u paru i biraju samo jednoga partnera s kojim provode cijeli život te su simbol zaljubljenosti, odanosti i ljubavi. Fink-Arsovski (2002: 53) navodi da je frazem *živit ko dva goluba* vjerojatno nastao zbog slike uzajamne nježnosti para golubova koji se dodiruju kljunom, što podsjeća na poljupce, a da su umjesto grlica ljudi vjerojatno uveli golubove jer su ih mogli stalno promatrati. Jelaska (2014: 17–18) pak smatra da je riječ o biblizmu jer se lju-bavni par u najpoznatijoj ljubavnoj pjesmi *Pjesma nad pjesmama* uspoređuje s parom golubova.

7.1.6. Način kretanja

gegat se ko guska = hodati gegajući se: *Gēgā se ko gūska*.

vuć se ko prebijena mačka = hodati polako, bezvoljno: *Vúčē se ko prebijenā mǎčka*.

vuće se ko spuž = biti jako spor, sporo se kretati: *Vúčē se ko spūž*.

Navedenim se frazemima opisuje usporeno kretanje koje je motivirano različitim zoonimima. U prvome je riječ o guski, ptici iz reda gušćarica sa široko razmakutim nogama razvijenima za plivanje, a koje prouzrokuju njezino geganje. Taj se frazem obično odnosi na ženske osobe. Sporim kretanjem puža, čija je brzina prema nekim izračunima 0,004 km/h motiviran je frazem kojim se opisuje čovjekovo sporo kretanje, dok je ono praćeno i bezvoljnošću temeljeno na slici pretučene mačke, koja je inače brza i spretna.

8. Zaključak

Analizom temeljnih fonoloških značajka i prikupljanjem frazeološke građe govora Komazina doprinijelo se istraživanju novoštokavskih ijekavskih govora u Neretvanskoj dolini, koji su u izrazitu dodiru i pod snažnim utjecajem susjednih novoštokavskih ikavskih govora, a čiji je frazeološki korpus dosad najsustavnije istražen.

Prikupljena građa potvrdila je da su među frazemima najbrojniji oni sa strukturom sveze riječi, a među njima glagolski poredbeni frazemi. Konceptualna analiza bila je usmjerena na čovjeka, a prevladali su frazemi koji opisuju čovjekovo stanje. Najčešće se u frazemima pojavljuju somatske i zoonimske sastavnice, pri čemu su ihtionimi i entomonimi najrjeđi. Daljnjom je analizom potvrđeno da se mnogi frazemi temelje na metaforama proizašlima iz čovjekova konvencionalnog znanja (GLAVA JE SPREMNIK, LJUDI SU ŽIVOTINJE, GORE JE BOLJE), ali i da nam u odgonetavanju značenja frazema lokalizama može pomoći samo znanje ispitanika određenoga područja.

Frazemi su dio svakodnevne komunikacije te na mikrorazini bitni čuvari fonoloških, morfoloških i leksičkih arhaičnosti, dok se na makrorazini sustavnim prikupljanjem i arhiviranjem frazema omogućuje utvrđivanje jezične konvergencije i podrijetla kontrastivnom raščlambom. Stoga njihovo istraživanje, arhiviranje i analiza na svim razinama ostaje imperativ svim dijalektolozima.

Ogled govora

Konji

Kād sam jā išō kúpít nŏvā dvā kŏna, to je bĭlo šezdespētē gŏdine, jā i Péro Míjić pŏkŏjnĭ i Ūjdur Nikola iz Křvávca. Īšli smo nājpřija u Důvno, tāmō je bĭlo ūndā dŏsta stŏkē. Kŏl'ko je stŏkē ĭmalo u Důvno, bĭlo kŏna, krāvē, vŏla, a dānas nēmā ni māgarca. I mĭ nĭsmo mŏgli tū nāč, bĭlo smo dān, tū smo nŏčĭli, vrát'li smo se kŭci. Ali pŏšto je Nikola ĭmŏ přijateĭa u Ősijĕku i ĭmŏ u Slātini Pŏdravskŏj, ūndā smo nākon trĭ dāna ōt'šli u Ősijĕk, nĭsmo nāšli nĭ tū ništa, tū smo nŏčĭli pa smo ōt'šli u Pŏdravskŭ Slātĭnu. Ūndā iz Pŏdravskē Slāt'nē smo nŏčĭli i ōt'šli u Čāžavicu i Dŏnĭ i Gŏrnĭ Mihŏlac, i tū smo nāšli párca, Nikola i jā kúp'li párca, āli Péro nĭje mŏgŏ nāč párca, jel je ōn ĭmŏ sāmō jĕdnoga kúp'it, a nē dajŭ nĕgo dvā kúp'it, a mĭ nĕcemo dvā nĕgo jĕdnoga, i tākŏ smo jĕdva nāšli jĕdnoga kŏna. Ūndā smo ga kúp'li, ūndā smo čekali vāgŏn iz Virovitice trĭ dāna da dŏže nan vāgŏn za gŏn't, i dŏšŏ nan je vāgŏn, jávĭli nan iz Pŏdravskē Slātĭnē da je dŏšŏ vāgŏn da dŏžĕmo dŏli, al nĕdĭa je, al trĕbā dŏktor dāt pŏtvrdu da nē smĭjē kŏn bĭt pŏtkovān u vagŏnu i da bŭdē zdrāv. Ali mājŏr Máte, kŏjĭ je bĭŏ túte přijateĭ s ōvĭn Nikolŏn, ōn je poznāvŏ dŏktore jer je ĭmŏ dvā bika ōptĭčkā, ūndā je išŏ s nāmĭ u Pŏdravskŭ Slātĭnu i ōn je zamŏlio dŏktora da ĭzdā pŏtvrdu. Dŏšŏ dŏktor, prĕgledŏ kŏne i dāŏ nan pŏtvrdu i tadā smo se ukřcali u tāj vŏz i ĭšli smo do Vřpoĭa, do Vřpoĭa do Sārēva nŏč i dān i pāt'nē vĭd'li. Őnāj stān'ca nĭje bĭla ūndā ōpravĭena u Sārēvu, na obĭlasku barākā i tū stāli dŏsta vrĕmena dŏk nas je pŭstio na Āli Pāšin, dŏli na kŏlosjek ūskĭ kŏjĭ je išŏ Plŏče, Čĭro se zvāvo. Ūndā tū se ukřcali. Dŏšli ū Metkoviće vĕčē, sŭtrŭ vĕčē, ūndā kāžu nē smĭjĕm vām pŭst'it kŏna, trĕbā dŏktorska pŏtvrda, ōpĕt kāžĕmo mĭ dāj nĭma pŏtvrdu. Tā ne vāžĭ, vāžĭ sā ōvā drŭgā pŏtvrda. Ūndā smo ĭšli ōpĕt nāšĕmu dŏktoru vĕčē, srĕca nĭje bĭŏ lĕgŏ, pŏkŏjnĭ Čŭže jā mĭslĭm da je bĭŏ. I dŏšŏ je čŏek, prĕgledŏ kŏne, mĭ mu plāt'li i tākŏ smo ōt'šli kŭci, tĕk dŏšli kŭci u pŏnŏčā trĕcŭ nŏč, dĕse-dvānĕs dāna ōstali u pŭtu, štā u Ősijĕku, štā u Slāt'ni, štā u Čāžavici, štā u Důvnu, tākŏ smo vĭd'li pāt'nē pŭno i gŏtovo.

Nedjeljko Komazin

Literatura

- Bertoša, Mislava. 1999. Stereotipi o životinjama. *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, ur. Badurina, Lada i dr. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 63–75.
- Biblija = <http://www.hbk.hr/biblija/pregled.php> (pristupljeno 11. siječnja 2014.).
- Bunk, Ana; Opašić Maja. 2010. Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonismkom sastavnicom u hrvatskome i českome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36, 2, 155–173.
- Fink, Željka. 2000. Tipovi frazema fonetskih riječi. *Riječki filološki dani* 3, ur. Stolac, Diana. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 9398.
- Fink, Željka. 2004. Entomonimi u frazeologiji hrvatskoga i ruskoga jezika. *Riječki filološki dani* 5, ur. Lukežić, Irvin, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta, 139–148.
- Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- Frančišković, Josip. 1928. Za praksu. *Bogoslovska smotra*, 16, 2, 236–240.
- Halilović, Senahid. 1996. *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. Impresum: Sarajevo: Institut za jezik.
- HER = Anić, Vladimir; Brozović Rončević, Dunja; Goldstein, Ivo; Goldstein, Slavko; Jojić, Ljiljana, Matasović, Ranko; Pranjković, Ivo. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Jelaska, Zrinka. 2014. Animalistički frazemi biblijskoga podrijetla u hrvatskome i drugim slavenskim jezivima. *Životinje u frazeološkome ruhu*, ur. Vidović Bolt, Ivana. Zagreb: FF press, 1–22. http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Jelaska%20za%20WEB%20%281%29.pdf (pristupljeno 16. siječnja 2014.).
- Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kovačević, Barbara. 2014. Pijan ko majka i pijan ko duga. *Hrvatski jezik*, 1, 4, 2730.
- Kövecses, Zoltán; Szabó, Péter. 1996. Idioms: A View from Cognitive Semantics, *Applied Linguistics*, 17, 3, 326–355.
- Lakoff, George; Turner, Mark. 1939. *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Maresić, Jela; Mira, Menac-Mihalić. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Matešić, Josip. 1978. O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku. *Filologija*, 8, 211218.
- Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Matešić, Josip. 1988. *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb München: Nakladni zavod MH Verlag Otto Sagner.
- Matešić, Mihaela. 2006. Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia*, 18, 2, 3781.
- Menac, Antica. 1978. Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija*, 8, 219226.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, Mira. 2000. Frazemi s nazivima kukaca u hrvatskim govorima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26, 179195.
- Menac-Mihalić, Mira. 2003–2004. Hrvatski dijalektalni frazemi s antroponomom kao sastavnicom. *Folia onomastica Croatica*, 12–13, 361–385.
- Menac-Mihalić, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Školska knjiga.
- Milić, Goran. 2011. Ljudi kao domaće životinje u engleskome i hrvatskome jeziku: kognitivnolingvistički pristup. Doktorska disertacija u rukopisu. Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku.
- Milovčić Ivan. 2010. Svećenik i euharistija prema novijim crkvenim dokumentima. *Riječki teološki časopis*, 35, 1, 2010.
- Opašić, Maja; Spicijarić, Nina. 2010. Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boje u hrvatskoj, talijanskoj i njemačkoj frazeologiji. *Fluminensia*, 22, 1, 121–136.
- Pavić, Ivana 2014. Frazemi sa sastavnicom vrug/đavao u hrvatskom i ruskom jeziku. Diplomski rad. Filozofski rad Sveučilišta u Zagrebu.
- Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Turk, Marija; Spicijarić Paškvan, Nina. 2014. Kontrastivna raščlamba kao postupak otkrivanja podrijetla frazema (na primjeru frazema sa zoonimskom sastavnicom). *Životinje u frazeološkome ruhu*, ur. Vidović Bolt, Ivana. Zagreb: FF press, 1–14. https://bib.irb.hr/datoteka/713766.Turk_Spicijaric.pdf (pristupljeno 11. siječnja 2014.).

- Vidović Bolt Ivana. 2014. Životinja kao (ne)inteligentan čovjekov prijatelj. *Životinje u frazeološkome ruhu*, ur. Vidović Bolt, Ivana. Zagreb: FF press, 1–12. http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Vidovic_Bolt%20za%20WEB.pdf (pristupljeno 8. siječnja 2014.).
- Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vidović, Domagoj, 2005. Nacrt za vidonjsku antroponimiju. *Folia onomastica Croatica*, 14, 147–177.
- Vidović, Domagoj, 2011a. *Antorponimija i toponimija Zažablja*. Doktorska disertacija u rukopisu. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vidović, Domagoj, 2011b. Komazin, Kaleb, *Metkovski vjesnik*, 22–23.
- Vidović, Domagoj, 2013. Naglasci u govorima i toponimiji Zažablja i Popova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, 155–173.
- Vidović, Domagoj, 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vukša Nahod, Perina. 2013. Naglasak o-osnova muškoga roda u govoru Komazina. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, 175–186.

Perina Vukša NAHOD & Bruno NAHOD

PHRASEOLOGY OF KOMAZINI LOCAL SPEECH PATTERN

The present paper uses field research of phrasal corpus of Komazini (Neretva valley) local speech pattern to show the structural and conceptual analysis of phrases used. Special attention is focused on those concepts related to man (his appearance, nature, condition, attitude towards work, movements and interpersonal relations). In the introductory part, phonological features of the researched speech pattern are addressed.

Key words: *Komazini, Štokavian dialect, phraseology, structural analysis, conceptual analysis*